

Múltunkból

Kovács Máté erőfeszítései a könyvtárosképzés megszilárdítása és fejlesztése érdekében

TÓTH Gyula

A témaválasztásról

Írásomban azt szeretném összefoglalni, milyen szakmai és egyetemi erőkkel kellett megküzdenie Kovács Máténak a képzés fennmaradásáért, a lépéstartásért, fejlesztésért. Arra voltam kíváncsi, mit jelentenek a sorok, amiket 1970-ben írt. *„Akadtak azonban itt olyanok, akiknek korszerűtlen szemlélete, konzervatív felfogása, megalapozatlan előítélete, kívülről hozott és makacsul megőrzött szakszerűtlen véleménye és eljárása ismételtlen megnehezítette a szakképzés egészének vagy egyes részeinek helyzetét.”* Voltak, akik kétségbe vonták a szakképzés szükségességét,

voltak, akik a meghaladott régi, történeti irány mellett voltak, voltak, akik ennek fordítottjaként az új ismereteket hangsúlyozták túl. Voltak, akik azzal okoztak zavart, hogy az ismeretanyagot tartották alkalmatlannak tudományos igényű képzésre. Az ilyen megnyilatkozások azoknak szolgáltattak érveket, *„akik ellenezték a könyvtárosi és tájékoztatói [...] szakképzési rendszer szükségesnek látszó fejlesztését.”*¹ Tehát Kovács Máté vitathatatlan érdemeit küzdelmek, nem ritkán megalkuvások, csalódások, sőt kudarcok árán érte el. Bemutatásuk csakúgy hordoz tanulságokat, mint a méltatások.

A mostani feltárás sem teljes, szerteágazóbb források felkutatására lenne szükség. Most – az

ismert és publikált írások újraolvasása mellett – átlécskáltam (ahogy mifelénk mondják az átvizsgálást, amikor a termés betakarítása után a búzamezőn kalászkok, szüret után a szőlőtőkéken fürtök után kutatnak) hagyatékának a képzés-re-tanszékre vonatkozó, valamint az Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT) működése közben keletkezett és fennmaradt iratait. Teljes kép akkor rajzolódhat ki, ha valaki ezt teszi az egyetemi/tanszéki és a minisztériumi iratokkal is.

Kovács Máténak a(z egyetemi) könyvtárosképzésben játszott szerepe életműve jobban feltárt területei közé tartozik. Magam először harminc éve írtam Kovács Mátéről,² akkor személyes emlékeimre, publikációira támaszkodtam, ma hagyatékában is búvárkodhatunk.³ *Fülöp Géza, Futala Tibor* írásainak ismétlésére sincs szükség.⁴ Az eredményt méltatják, nem tárgyalják a részleteket. *Sebestyén György* egyetemtörténeti kötetében, s a centenáriumon elmondottakkal, mintha többet rendelt volna a tanszék dicsőségéhez, mint indokolt.⁵ *Bényei Miklós* írásai⁶ indítottak arra, hogy tüzetesebben vizsgáljam hagyatékát. „*Talán munkatársai sem mindig, a hallgatók pedig csak nagyritkán érzékelték, hogy a békés, zökkenőmentesnek látszó munka feltételeit olykor csak a hazai kulturális és tudományos életben kivívott tekintélyével tudta megvédelmezni. [...] A harc közben számos bevadányt, előterjesztést, több cikket írt, sokoldalúan indokolva a könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók felsőfokú képzésének szükségességét.*” 2006-ban nyomtatékosította, hogy „*sok – de semmiképpen sem elég adattal rendelkezünk*” róla.

Az 1949-ben létrejött egyetemi képzés hibájául szokás felróni egyoldalú tudományos könyvtári orientációját. Azóta megismerhettük *Varjas Béla* tanulmányát,⁷ aki már 1947-ben közművelődési szükségletekkel érvelt. De az nem véletlen, hogy – noha a tanterv lehetőséget kínált közművelődési és szakkönyvtári specializációra – eleinte tudományos könyvtári képzés indult be. Közművelődési szakember-igény 1949-ig érdemben nem volt, csak 1952 után mutatkozott a körzeti

könyvtárakat váltó megyei hálózatokból. Igény az 1954 márciusában tartott országos közművelődési könyvtári konferencián merült fel.⁸ Nem a képzés késett meg, a hazai könyvtárügy volt fejletlen. Kovács Máté mutatott rá magisztrális tanulmányában,⁹ milyen kevés főfoglalkozású könyvtáros volt országosan. A magyar könyvtárügy helyzete az 1950-es évek közepére kényszerítette ki a képzés stabilizálását, fejlesztését. Erre Kovács Máté volt a legalkalmasabb, nemcsak személyes rátermettsége okán, hanem mert részese volt a közkönyvtárügy megindításának, egyetemi (közben akadémiai) könyvtári gyakorlatot szerzett, írsaiban felmérte a könyvtárügy állapotát,¹⁰ a törvényerejű rendelet előkészítésével¹¹ rálátása volt a könyvtárügy egészére. Aligha volt nála jobb kapcsolati tőkével rendelkező.

Kovács Máté államtitkár volt a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban (VKM), de a könyvtárosképzés előkészítésében nem vett részt, arra hatással nem volt. Más területeket felügyelt. (Ezt *Czövek Zoltán* tisztázta a Kovács Máté Alapítvány pályázatára írt tanulmányában.¹²) A képzéssel érdemben az 1956/57. tanévtől került kapcsolatba, akkor viszont rendkívül rövid idő alatt átlátta a feladatokat.

A tanszék élén töltött időszakát négy szakaszra oszthatjuk:

- 1956–1961: megszilárdítás, megfontolt javítások,
- 1961–1967: korszerűsítés, fejlesztés,
- 1967–1971: visszavetés: C-szak, majd B-szak, s a rehabilitáció időszaka,
- 1971–1972-es évek új korszakot sejtettek: intézetté, a hazai képzés-továbbképzés központjává, rendszerré fejlesztést. (A korszakhatárok nem merevek, flexibilisek.)

A megszilárdítás és megfontolt javítások időszaka (1956–1961)

1956-ban Kovács Máté az egyetemi kereteket készen kapta – ám a feltételek kevésbé voltak

jók. Az egyetemen újra ötéves lett a képzés. Ez új tantervet igényelt. Hagyatékában talált, 1956. október 10-én kelt munkaterve az ötéves képzés új tantervét írta elő.¹³ E tanterv szerint tanult a mi évfolyamunk. Ha összevetem indexemmel, kitetszik, hogy menet közben is bővített és átcsoportosított. Feleségem indexe szerint ez történt a két évvel később kezdetteknél is. Az első öt évet kísérletezésre használta fel.

Hagyatékában programértékű, 15 lap sűrűn gépelt 1958-as írását találtam meg.¹⁴ Az egyetemi könyvtárosképzés tíz év múltán került olyan helyzetbe, amelyek elvileg megalapozott, tartós eredményekkel bíztatnak:

„[...] a bölcsészkar szakképzés és benne a könyvtárosképzés is, az ötéves tanulmányi idő, valamint a kétszakos képzés visszaállításával és az egymással párosítható szakok számának kiterjesztésével nyugvópontra jutottak. [...] nem kell azokkal a nehézségekkel és zavarokkal számolnia, amelyek korábban magának a felsőoktatási rendszernek, nem egyszer indokolatlan változásaiból fakadtak (pl. egyszakosság bevezetése, a tanulmányi idő öt évről négy évre való csökkentése stb.). [...] könyvtárpolitikánk célkitűzései és alapelvei határozottan tisztázódtak. [...] az egyetemi könyvtárosképzés célja és programja már a könyvtáros-élethivatás korszerű követelményeinek megfelelően megfogalmazhatóvá [vált], [...] a harmadik alaptényező: a könyvtártudomány fogalmának, tárgyának, korszerű kutatási feladatainak és módszereinek meghatározása, ismeretanyagának rendszerezése ez idő szerint még nem érte el a kívánt fokot, [...] korszerű könyvtárpolitikai és könyvtártudományi szemlélettel ez a nehézség mégis fokozatosan kiküszöbölhető.”

Nem véletlenül, első feladatának a könyvtártudomány rendbetételét tekintette:

„Annál is inkább, mivel erre a könyvtártudomány egyébként fejlett szakágai: az írás- könyv- és könyvtártörténet, a sajtótudomány és sajtótörténet, a bibliográfia és dokumentáció, valamint a könyvtárban gazdag külföldi és több vonatkozásban számottevő hazai elméleti és történeti ismeretanyaga megfelelő lehetőséget biztosít. Elsősorban úgy, hogy [...] filológiai beállítottságú kutatási irányát, másrészt, ha az ebből adódott, összefüggéseket nélkülöző, csupán pozitivistá jellegű adathalmazt a korszerű könyvtáros-élethivatás mai követelményeinek megfelelően

[...] átértékeljük, [...] az egyes jelenségeket az azokra vonatkozó elméleti vagy történeti ismereteket az őket létrehozó társadalmi folyamatok menetébe, az írás-, könyv- és könyvtárkultúra összefüggéseibe állítjuk be.”

Íme, e program jegyében 1958-tól gyűjtötte a tanszék az antológia anyagát.¹⁵ 1960-ra elkészült koncepciója, és az 1945 utáni időszak könyv- és könyvtártörténetéről szóló tanulmánya.¹⁶ A társadalmi közlés elméletére, történetére támaszkodó, szociológiai aspektusúvá formálta a könyvtártudományt. Ezzel szembe is került a régi irodalomtudományi irány képviselőivel.

„A korszerű oktatási-nevelési célkitűzés, program és módszerek kialakítására és megszilárdítására [...] a szakképzés most esedékessé vált továbbfejlesztése során lesz meg a lehetőség. [...] Eredetileg az egyetemi oktatás [...] elsősorban csak a tudományos könyvtárak leendő könyvtárosainak kiképzésére vállalkozott. A közművelődési könyvtárak leendő könyvtárosainak kiképzését külön a Budapesti Pedagógiai Főiskolán (1951-56) szervezték meg. Ez a kettősség szükségszerűen következett a magyar könyvtárügy akkori kettőszakítottágából. [...] szétválasztása eleve helytelen volt.”

Először itt mondta ki Kovács Máté:

„a könyvtáros-élethivatás a maga nemében éppen olyan társadalmilag fontos gyakorlati értelmiségi életpálya, mint a tanároké, közgazdászoké, orvosoké, mérnököké stb., amit ugyanúgy, mint azokat, egyetemi szinten, tudományosan meg kell alapozni. [...] egyetemi színvonalú egységes alapképzést kell biztosítani valamennyi könyvtártípus azonos munkakörben foglalkoztatott tudományos könyvtárosa számára -, mint ahogy az alapképzést illetően sincs különbség a vidéki vagy fővárosi tanár, falusi vagy városi orvos, a kisüzemi vagy nagyüzemi mérnök között sem. [...] lehetőséget kell nyújtani arra is, hogy az egységes alapképzésen kívül, hajlamának, érdeklődésének, ill. az egyes fontosabb könyvtártípusok, vagy főbb könyvtári munkanemek követelményeinek megfelelően [...] legalább alapelemeiben, előkészülhessen. [...] Az oktatási program alakulása az egymást váltó reformok során három vonatkozásban mutat számottevő fejlődést. Az oktatás ismeretanyaga a történeti jellegű ismeretek, valamint a mai könyvtárkultúrára vonatkozó elméleti eredmények és a gyakorlati felkészülés aránya lépésről-lépésre az elméleti ismeretek és a gyakorlati felkészülés javára tolódott el. [...]

A könyvtártudomány mellé másik szakként elvben bármely tanári szak (tehát bármely természettudományi tanári szak is) választható. A gyakorlatban azonban a könyvtáros hallgatók zöme magyar, ill. történelem szakos, kisebb része idegen nyelv- és irodalom szakos. Természettudományi kari hallgatónk eddig még nincs.”

A III. szakasz a program, s Kovács Máté a margóra az intézkedéseket is feljegyezte.

- „1. *A könyvtárosi szakhoz kapcsolódó egyetemi szakok körének kibővítése, [...] a természettudományi szakok tényleges bekapcsolásával, [...] új szakok [...] engedélyezésével.*
2. *Az egyetemet végzett nem könyvtár szakos könyvtárosok szakképzésének biztosítása rövidebb 3 éves egyszakos (csak könyvtárszakos) kiegészítő levelező tagozat megnyitásával.*
3. *A könyvtári gyakorlatok idejének kibővítése az I-II. évben önkéntesen vállalt, a III-IV. évben kötelezően rendszeresített heti 4 órás gyakorlat formájában [...]*
4. *A tudományos módszerek elsajátításához, valamint az írásbeli kifejezőképesség fejlesztésének támogatására kötelező szemináriumi dolgozatok rendjének megállapítása [...]*
5. *A specializálódás elősegítésére a szakelőadások (speciális kollégiumok) rendjének és programjának kidolgozása és legalább 2 szakkollégium elvégzésének kötelezővé tétele.*
6. *Az általános művelődést és a szakképzést előmozdító tanulmányi kiszállások (fővárosi és vidéki könyvtárak, nyomdák, múzeumok, kiállítások, színházi előadások, hangversenyek látogatása stb.) tervbe iktatása és végrehajtásának intézményes biztosítása.*
7. *Az egyetemi hallgatóság számára [...] előadás tartása a tudományos munka módszereinek, technikájának, a tudományos segédeszközök használatának megismertetésére.*
8. *A hallgatók létszámának pontosabb meghatározása a tényleges szükséglet felmérése alapján, külön a rendes (nappali), a levelező és a rövidített levelező tagozaton*
9. *Alkalmassági eljárás kidolgozása a végzett hallgatók tervszerű elhelyezésének biztosítására (ösztöndíjak, gyakorlatok vidéki [...] könyvtárak iránti érdeklődés felkeltésére).*
10. *A könyvtári alkalmaztatásokhoz megkívánt, szakképzésről szóló rendelet kiadása és végrehajtásának következetes ellenőrzése.*

11. *Az oktatás [...] segédeszközeinek (jegyzetek, szöveggyűjtemények stb.) elkészítése.*
12. *A tanszék oktatói szükségleteinek felülvizsgálása és a szükséges oktatók (1 docens vagy tudományos kutató, 1 adjunktus és 1 adminisztrátor-könyvtáros) mielőbbi alkalmazása.*

Később a 12 ponthoz továbbiakat csatolt.

13. *A levelező tagozat tanulmányi rendjének és fegyelmeinek megújítása.*
14. *Az idegen nyelvek tanításának fokozása.*
15. *A végzett szakképzett könyvtárosok helyzetének és problémáinak megvizsgálása.*
16. *Az oktatási anyag átalakítása.”*

Ez az első évfolyamokon követett és kipróbált elveknek, módszereknek leírása. Az MM-hez (is) eljuthatott, mert a BTK dékánjának válaszoltak, felosztva a feladatokat.

A viták 1958-ban (újra)kezdődtek

1958-ra konszolidálódni látszott a képzés és a tanszék helyzete, elérkezett a távlatokban gondolkodó fejlesztés lehetősége. Jelentkeztek ellenhangok is. Az előbbi felterjesztéstől alig telt el egy hónap, az OKT ülésen kemény vita zajlott. Az előterjesztést Kovács Máté és *Waldapfel Eszter* jegyezte *A könyvtári dolgozók képzése és továbbképzése* címmel. Az előterjesztés nem, de az ülés jegyzőkönyve a hagyatékban megtalálható.¹⁷ Eleve vitára számíthattak, Kovács Máté szerint az Egyetemi Főosztály meghívását „a kérdés problematikus voltára tekintettel tudatosan mellőzték.”

Az egyetemi képzést komoly támadások érték. *Csűry István* ezért is javasolhatta, „fordítsanak minden erőt az egyetemi képzés erősítésére, a színvonal, a hallgatói létszám emelésére.” *Mátrai László* diplomafetisizmusról beszélt, arról, hogy „a diplomaszerezés nem a hivatali előmenetel lépcsőfoka”. A referátum formalizmusát és fetisizmusát kifogásolta, ami súlyos vádnak számított. *Waldapfel Eszter* szerint „a vita során az 1954/55-ben felmerült kérdés, az egyetemi könyvtárosképzés létezése kerül újból napirendre. Ezt a kérdést a tapasztalat az egye-

temi képzés fenntartásának javára döntötte el.” Vértés György [az Országgyűlési Könyvtár igazgatója]: „Javasolja az eddigi forma eltörlését és a tanári diploma megszerzése utáni kétéves könyvtárosképzés bevezetését.” Ez a kezdetekhez vitt volna vissza. Az MM Könyvtári Osztályának vezetője szerint „a múlt más tudományokban képzett, de könyvtárilag szakképzetlen könyvtárosai csak kivételesen elégíthetik ki a jelen, vagy a jövő könyvtárosi igényeit.”

Miután Vértés György azt a javaslatot is kifogásolta, hogy „az egyetemi képzés jelenlegi rendszerének megjavítására a javasolt módosításokat a Közművelődési Főosztály és az OKT tárgyalja meg az egyetemmel és a Felsőoktatási Főosztállyal” Kovács Máté azt kérdezte, az OKT terjessze-e a Minisztérium Kollégiuma elé, az döntsön-e arról, ilyen formában szükség van-e könyvtárosképzésre? Ehelyett azt fogadták el hogy, az OKT – a javaslatok figyelembevételével – folytassa a könyvtárosképzés tervének megvalósítását. *Bíró Vera* MM főosztályvezető pedig kezdeményezte, hogy miniszterhelyettesi értekezlet tárgyalja meg a módosítási lehetőségeket.

A kultúrpolitikus a képzés kereteinek kitérítésével kísérletezett

Minderről hallgatóként mit sem tudhattunk! Miként a tanszék/képzés körülményeinek megjavítására irányuló lépésekről sem. Kovács Máté számos előterjesztést írt a dékának a tanszéki létszám bővítésére, előreléptetésekre.¹⁸ 1958. november 8-i 14 lapnyi fogalmazványa *Az egyetemi könyvtárosképzés 10 éves távlati fejlesztési terve*.¹⁹ A javaslatok között volt tanszéki kutató-sok címszó alatt antológia, jegyzetek készítése. Érdekesebb az 1959. január 23-i *Feljegyzés a tudományegyetemi tízéves fejlesztési tervhez*²⁰. Itt már nem csak a könyvtárosképzésről volt szó.

„Társadalmunk mai és ez idő szerint előrelátható közjövőbeli szükséglete alapján az ELTE Bölcsészettudományi Karán a következő társadalomtudományi

képzettségű nem tanár szakos felsőfokú szakemberek kiképzését és az ehhez szükséges szaktudományok művelését látszik szükségesnek biztosítani: könyvtáros, levéltáros, filológus, történész, régész, művészettörténész, néprajzos, népművelő, pszichológus, újságíró. Ezek közül a népművelő és a levéltáros szakképzés kivételével valamennyi máris folyik, de sajátos szükségleteik (pl. gyakorlatok stb.) nem egy esetben a tanárképzés mellett háttérbe szorulnak. Pedig mindenképpen kívánatos, hogy a népművelők és a levéltárosok szakképzése is mielőbb meginduljon.”

Nem feladatunk a népművelőképzésben betöltött szerepének tárgyalása, csak rögzítjük: az ELTE-n a népművelőképzés a könyvtárosképzés kertjében, annak közművelődési irányultságát is erősíteni hivatott népművelési ismeretekből csirázott ki, Kovács Máté, a szakavatott kertész gondos ápolása mellett.²¹ Hasonlóan gondolkodott, hasonló folyamat ment végbe a könyves szakmában, majd a dokumentáló vagy a szak-tájékoztató képzés kapcsán is.

Számos dokumentum mutatja, Kovács Máté az 1950-es évek végétől szorgalmazta, hogy a könyvtárosképzés keretében képezzék a felsőfokú szakembereket a könyves kultúra szakterületei, mindenekelőtt a könyv- és lapkiadás, -terjesztés számára is. A könyvtárosképzés kiterjesztésének gondolatáig nem csak teoretikusan, közléseleméleti vagy bibliológiai alapon jutott el. A „könyves” szakmára való felkészítés gondolata, a kiadvány-előállítás, -terjesztés szakemberszükséglete következett abból, hogy a kiadványok száma 1945 után sokáig évente duplázódott. Ezt is ő mutatta ki nagy ívű tanulmányában.²² A társadalmi szükségletből fakadt, azt szolgálta. Voltak a könyvtár szakot végzettek között, akik ezen a területen helyezkedtek el. Kovács Máté gondolatait konkrét feladat, cél nélkül is, 1–2 lapnyi terjedelemben papírra vetette, később hasznosította. 1959. II. 14. ill. 15-i keltezéssel pl. több is készült, saját kezűleg írt vagy letisztázott, javítgatások nélküli formában. Egyik az írás-, könyv- és könyvtárkultúra dolgozóinak képzéséről szólt.²³

„A kiadói szerkesztőségek, könyvterjesztés és a könyvtárosok egy jelentős része, a nyomdászat és könyvkötészet, esetleg papírgyártás, ill. feldolgo-

zás dolgozóinak kis része nagy hasznát vehetné az egységes egyetemi alapképzésnek. A könyv- és könyvtárkultúra szociológiája, az írás-, könyv- és könyvtárkultúra története lényegében egyformán szükséges valamennyi számára. Sőt a bibliográfia és a dokumentáció ismeretanyaga is mindegyik számára hasznos lehet. Ezeket tehát együttesen kellene és lehetne feldolgozniuk. [...] A képzést úgy lehetne szabályozni, hogy a külön elméleti, történeti és bibliográfiai képzettség, valamint az egyes életpályához szükséges gyakorlati képzettség megszerzése szerkesztői, nyomdászati, könyvterjesztői, könyvtárosi életpályára képesítene.”

Ez lehetett a koncepció első megfogalmazása. Kovács Máté később is szívesen beszélt arról, hogy a könyvtárosképzés a könyves szakma számára készít fel szakembereket – ettől is remélt nagyobb társadalmi súlyt, felvevő piacot. A hagyatékában további konkrét nyomok találhatóak. 1960. március 1-jei keltezéssel levelet írt Köpeczi Bélának, a Kiadói Főigazgatóság vezetőjének.²⁴ Javasolta a kiadói és folyóirat szerkesztőségekben, könyvterjesztésben elhelyezkedett könyvtár szakot végzetek okán, a felsőoktatási reformhoz kapcsolódva működjék együtt. Kérte, gondolja végig a javaslatot. Választ a hagyatékban nem találtam. Arra bizonyítékot igen, hogy a téma továbbra is napirenden volt. Az 1960. október 24-én kelt, *Feljegyzés az egyetemi könyvtárosképzés helyzetéről* című 11 gépelt lapnyi anyagban²⁵ olvasható, hogy az új tanulmányi rendet az OKT Képzési és Továbbképzési Szakbizottsága 1960. április 7-én helybenhagyta.

„A tervezet a könyvtárosok képzésén kívül a könyvterjesztés vezető kádereinek egyetemi képzésére is módot kíván biztosítani. [...] Felmerült a könyvkiadói szerkesztők egyetemi képzésének gondolata is. Ezt azonban célszerűbb lesz kiegészítő levelező tagozat formájában megszervezni.”

A tanszéken belül sem volt egyetértés. A felsőoktatási reform irányelveit megvitató tanszéki értekezleten Scher Tibor azért javasolta a könyvterjesztői szakképzésre vonatkozó utalások törlését, mert az ilyen irányú kiterjesztés félreérthető.²⁶ 1970-ben is szóba került az OKDT ülésen, ekkor Sebestyén Géza is a könyves szakmára való képzés ellen fordult.²⁷

Másik lejegyzése korai Y-modellt vázolt.²⁸ (Az Y-modell az 1970-es évek végén lett a közös alapról induló, közművelődési és szakkönyvtári irányban elágazó szakképzés jelképe.)

„Az írás-, könyv- és könyvtári kultúra felsőfokú szakembereinek egyetemi képzése a kérdés egészének együttes átgondolását igényli: főként a kiképzendők, a közös oktatási anyag, a különleges gyakorlati szakképzettség és a kutatói szakképzettséget illetően.”

A képzésben résztvevők 1/3–2/5-e készülne könyvtárosnak, másik harmada kiadói szerkesztőnek, negyede könyvterjesztésbe, a többi nyomdai könyvtervező, papírgyártás, feldolgozás, könyvkötészet tervezője lehetne. Közös tantárgyaik az írás, a könyv- és könyvtárkultúra szociológiája, története, a bibliográfia, dokumentáció története és elmélete. Általános oktatási anyaguk lenne: politikai gazdaságtan, tudományos szocializmus, filozófiatörténet, lélektan, logika, esztétika, művelődéstörténet, gazdaságtörténet, technikatörténet, művészettörténet. A gyakorlati oktatás keretében a könyvtárosok könyvtártant, a szerkesztők szerkesztéstant, könyvterjesztők könyvterjesztési ismereteket, a nyomdászok nyomdászatismertetet, a könyvtervezők könyvművészet elméletet és történetet tanulnának. A kutatói szakképzés tárgyai (doktorátus): írás-, könyv-, nyomdászati-, papír-, könyvtár-, könyvterjesztés-, könyvkiadás-, bibliográfia, sajtó-, osztályozás történet stb.

*A felsőoktatás differenciálódása*²⁹ című, 1961. VII. 4. keltezésű autográfban mutatott rá:

„ma is számos olyan életpálya van, amely egyelőre a bölcsészeti kar keretében találja meg a szakképzés számára a helyét (könyvtáros, muzeológus, népművelő stb.). Ezek közül lesz olyan is, amely méreténél fogva bizony önállóságot igényel. Mint ahogy a prágai Károly egyetemen már önálló kart alkot a népművelés, könyvtárosképzés, újságíró képzés, könyvkiadó és könyvterjesztő képzés. A könyvtárosképzés fejlődése oldaláról ezt az egész kérdést részleteiben meg kell vizsgálni.”

A tanárképzés sokszor készítette megalkuvására a könyvtárosképzést. Érthető, hogy Kovács Máté külföldi példára eljutott az önálló kar ötletéhez.

„A magyar tudományegyetemek bölcsészeti kara lényegében középiskolai tanárokat képezett. Ezen kívül újabban könyvtárosok, régészek, néprajzosok, művészettörténészek, filológusok, történészek, újságírók képzése folyik. [...] Szükség lehetne népművelőkre, szerkesztőkre, könyvterjesztőkre, levéltárosokra stb. Ezek képzését is megfelelően biztosítani kellene. Ez a bölcsészkarok oktatás hasznosabbá és gazdagabbá tételét szolgálhatná.”³⁰

A tudománytörténet oktatása és szöveggyűjtemények kiadása

Az 1959. februári lejegyzéseket újjak követték. „A tudománytörténet oktatása nélkülözhetetlen a könyvtárosképzésben. Ez idő szerint azonban a tudománytörténet összefüggő előadása megfelelő előadó és feldolgozás hiányában nem lehetséges. Átmenetileg tehát más megoldást kell találni. Leginkább célszerűnek látszik az a megoldás, ha a legfontosabb tudományágak fejlődésének összefoglaló történetét kötelező olvasmányként dolgozzuk fel – írta.³¹” Majd részletesen megtervezte a képzés tartalmát és a lebonyolítását.

1959. augusztus 21-i beadványa³² speciális előadások, szemináriumok, ill. gyakorlatok tanrendbe iktatására tett javaslatot: kiadvány- és tudományismereti szeminárium, papírgyártás és feldolgozás, nyomdászati és könyvkötészeti ismeretek, szerkesztési és könyvterjesztési ismeretek, bibliográfia és dokumentációs gyakorlatok stb. Ezek egy része – indexem a tanúrá – nálunk is megvalósult. Szerepelt több helyszíni látogatás, tanulmányi kirándulás a fővárosi múzeumokba, nyomdai és papíripari üzemekbe, könyvterjesztési intézményekbe, fontosabb vidéki városok (Pécs és Komló, Székesfehérvár és Veszprém, Győr, Debrecen stb.) múzeumaiba, művelődési otthonaiba, könyvtáraiba. A költségek támogatását az MM Könyvtári Osztályától kérte, mivel az egyetem a költségvetéséből nem biztosította. Kovács Máté kitartóan szorgalmazta a könyves területek, kulturális intézmények megismerését.

A hagyatékban találtam az 1960. január 26-i, *Fontosabb szöveggyűjtemények kiadása a könyvtárosok szakképzése és továbbképzése érdekében* című előterjesztését.³³ Azzal érvelt, a szakképzésben mind nagyobb szerephez jut a szöveggyűjtemény. Jelezte, az írás-, könyv- és könyvtárkultúra forrásanyagának gyűjtése 1958 eleje óta folyik. Hét kiadványra tett javaslatot:

- 1) *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében.* [Eszerint már 1960-ban ez volt a címe. Sőt –, noha van olyan forrás is, hogy egykötetes volt az eredeti terv – ekkor (is) három kötetben tervezték kiadni, időtartam szerint erősen eltérő, de terjedelemben nagyjából egyenlő részre tagolva: a feudális társadalom (kezdetektől 1848-ig), a kapitalista társadalom (1848–1919), végül a marxista forradalmak és az ellenforradalom korszaka (1919–1960).]
- 2) *Az olvasók és az olvasás:* 20–25 év és elkészülhet 1961 végéig.
- 3) *A munkásság és a könyv:* 20–25 év, elkészülhet 1962 végéig.
- 4) *A gyermek és a könyv:* 15–20 év, elkészülhet 1963 szeptemberére.
- 5) *A bibliográfia és dokumentáció Magyarországon:* 20 év elkészülhet 1963 végéig.
- 6) *A közművelődési könyvtárak.*
- 7) *Szakkönyveink és szakkönyvtáraink.*

Tehát komplett programmal rendelkezett Kovács Máté és a tanszék. Azt nem tudni, miért csak az első készült el, pedig a tervet 1960. február 18-án kelt írásában megismételte. Sőt, megtoldotta a 8.) *A könyvtáros* cíművel, mely feladataira, munkájára vonatkozó szövegekből állna, 10 év terjedelemben és elkészülhetne 1962-ben vagy 1963-ban.³⁴

A könyvtártudomány mint oktatási probléma

Kovács Mátét professzorsága kezdetétől nyomasztotta, hogy a könyvtártudomány nem tartozott a „bevett” tudományok közé, márpedig

az egyetemen azokat oktatták. Ezt bizonyítja 60 lapnyi ceruzás autográfja 1957-ből.³⁵ A bibliológia kutatója a kéziratot az első változatok közé sorolhatja. Erősen korai változat, gyakorlatilag a részdiszciplínákat rakta egymás mellé, nincs benne rendszer, nincs beágyazva az emberi közlés rendszerébe. Leszögezte, vita van arról szakkutatók és könyvtárosok között, hogy a könyvtártudomány teljes értékű, önálló tudomány-e vagy segédtudomány, segédtudományok csoportjainak lehet-e tekinteni. A sok évtizedes vitát az dönti el, hol a helye, mi a szerepe az írás-, könyv- és könyvtárkultúrának a művelődéspolitikában, művelődéstörténetben, a szakkutatás módszereit és szemléletmódját sikerül-e korszerűsíteni – írta. A könyvtárkultúra ismeretágai: Könyvtárpolitika – Könyvtárügy (irányítás, felügyelet, ellenőrzés, együttműködés, statisztika, jogi szabályozás) – Könyvtár (épület, felszerelés, állománygyarapítás, feldolgozás, nyilvántartás, raktározás, olvasás, állományhasználat, tájékoztatás, nevelés, a könyvtáros képzése, továbbképzés, munkája) – Bibliográfia – Dokumentáció – Könyvkiadás – Nyomdászat – Sajtó – Könyvkereskedelem – Írás.

A tudománypolitikai reform keretében – a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) szervezésében – tartották 1960. június 13–14-én a könyvtártudományi ankétot. Ennek keretében adta elő bibliológiai koncepcióját.³⁶ Részletezése, értékelése nem mostani feladat. Tény, hogy Kovács Máté ennek szellemében formálta az egyetemi oktatást (különösen a történeti tárgyakat), készült az antológia,³⁷ ennek jegyében írta meg az 1945 utáni időszak történetét.³⁸ Ez vezérelte a képzés könyves szakmára való kiterjesztési törekvéseiben. A koncepció nem keltett olvasható visszhangot, szemben állt a Magyar Könyvszemle körül csoportosulók szemléletével. A könyvtártudományi ankétnak szerepe lehetett abban, hogy a Magyar Könyvszemlé 1961-ben mintegy „kiszervezték” a könyvtárügyből, s az MTA átalakított könyvtörténeti bizottságának lett a folyóirata.

Kovács Máté 1957-ben már ütközött a Könyvszemle szerkesztési elveivel.³⁹ Vitája ellenére,

szerkesztőbizottsági tag maradt. 1960–61-ben három részben ott jelent meg az 1945 utáni időszakról írt, bibliológiai alapú tanulmánya. A Könyvszemle 1961-es különszáma közölte a bibliológiai koncepciót is. Az 1960 végi akadémiai átszervezéssel, a Könyvszemle változásával szintén vitába szállt.⁴⁰ (Ez is önálló téma, most nem tárgyalható.) Az akadémiai átszervezést követően az Országos Könyvtárügyi Tanács is megszervezte könyvtártudományi szakbizottságát – a párhuzamosságot elkerülendő –, eddig ilyen nem volt. *Kőhalmi Bélának* 1960. szeptember 6-án írt ceruzás levél-fogalmazványban az akadémiai átszervezéssel, a Magyar Könyvszemle programváltozásával indokolta lemondását bizottsági-szerkesztőségi tagságáról.⁴¹ A levelet elküldte, az átszervezett Könyvtörténeti, bibliográfiai, dokumentációs munkabizottságnak, a Könyvszemle szerkesztő bizottságának Kovács Máté nem lett tagja.

A könyvtárügy/tudomány körüli viták akkor dúltak, amikor az egyetemi képzés reformmunkálatai beindultak. Kovács Máténak (aki a könyvtárügy egységét a képzésben is megteremtette) szembe kellett néznie a dokumentáció leválási törekvéseivel is. Kovács Máté álláspontját hagyatékában talált néhány irat mutatja. Az Országos Dokumentációs Tanács tervezetén széljegyzete olvasható: „*Szeparatista törekvések (a könyvtárügy egysége). Egyoldalúság könyvtárakkal.*”⁴² Az iratból kitűnik hogy, az akció egyik résztvevője az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ a Dokumentációs Tanács titkári teendőit akarta ellátni. Van részletesebb ceruzás autográf is.⁴³ „1. A tervezet indoklása nem meggyőző. Érvék? Kifejtés? 2. Ellentmond a szocialista könyv-és könyvtárkultúra fokozatosan kialakuló egységének. A társ. tud. dokumentáció? [...] 5. Az öncélú különállás (szeparatista törekvések) jele, hogy egyetlen szóval sem említik a könyvtárakkal való együttműködést, legfeljebb alárendelt s egyoldalú kapcsolatot képzél el. [...] 6. A tervezet [...] visszalépés, felújítja és tovább viszi a régi vitát a könyvtár és dokumentáció között.” 1962. január 1-én az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság

létrejött, s átvette a szakkönyvtárügy felügyeletét. Az Országos Könyvtárügyi Tanács néhány hónappal később kibővült és Dokumentációs is lett (OKDT). (E téma kifejtése sem mostani feladat.) Nyilván zavarta Kovács Mátét, hiszen konzekvensen azt képviselte, hogy könyvtárosokat, bibliográfusokat és dokumentálókat képez a tanszék. Az OKT 1961. februári ülésének jegyzőkönyve,⁴⁴ Kovács Máté és *Jánszky Lajos* párbeszéde mutatja, a szakegyetemek, és a hallgatóik nem vállalták alapképzés keretében a dokumentációs ismeretek oktatását-tanulását. Járható útnak a Kovács Máté által kezdeményezett, a már dolgozók ráfejlő képzése, ill. később külön dokumentációs tanfolyam indítása bizonyult. Az egyéves (felsőfokú) dokumentációs szaktanfolyam tervezetét 1962. november 2-i kelettel hagyták jóvá, s 1963. január–december időtartamra, 25 fővel tervezték.⁴⁵ Ám zökkenővel járt: a bölcsészkaron nem lehetett egyetemi képzés része nem bölcsész diplomások továbbképzése, hiszen nem volt tanár szakjuk. A Tanszék bizonyítványt adhatott ki a tanfolyam elvégzéséről. Nem volt elég jelentkező, emiatt később évfolyamok maradtak ki. Hogyan lehetett volna a karon egy matematikai alapú informatikával előállni?!

Kovács Máté oktatói pályafutása kezdeteitől arra törekedett, hogy az addigi könyvtár-felfogást megváltoztassa. Ennek részét (de csak részét!) képezte a kiadványoknak és a könyvtáraknak a közlési folyamatba, a közlés történetébe való beillesztése. Ezt többen, különösen az informatika hívei korszerűtlennek tartották. A bibliológia a szaktudományban, a Magyar Tudományos Akadémia berkeiben, az egyetemen sem váltott ki érdemi visszhangot. „Suttogó” formában mindvégig érték támadások a könyvtárosképzést. Kovács Máté folytatta tudományrendszertani útkezeséseit, a közlési rendszeren belül próbált helyet találni a népműveléstudománynak,⁴⁶ a bibliográfiának.⁴⁷ Valószínűleg ebbe a tudományos útkezesésbe illeszthető a mostanában nem található tanulmánya, az 1968-ban sokszorosított és nyolc év után újbóli, egyúttal utolsó, bibliológiával kapcsolatos írása⁴⁸ – ha olvasáskutatási⁴⁹ vagy kommunikációelméleti törekvéseit⁵⁰ nem szá-

mítjuk. Okosabbak leszünk, ha előkerül.

Szerintem a próbálkozás-sorba illik az is, hogy a Mérnöki Továbbképző Intézet és a KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet 1966. március 25 – június 17. közötti tanfolyamán előadást tartott *Tudománypolitika és tájékoztatástudomány* címmel.⁵¹ Kovács Máté a tájékoztatástudomány tudományelméleti, tudománypolitikai összefüggéseit tárgyalva jelezte, érzékeli a változást. (E téma megtárgyalására sincs most mód. Azért hoztam szóba, hogy felvehessem a képzés tudományos megalapozására és fejlesztésére irányuló erőfeszítései közé.) Kovács Máté a tájékoztatás- és könyvtártudomány alá- és fölé rendeltsége helyett a kettőt egymás mellé igyekezett rendelni. *Horváth Tibor* az ezredfordulóra eljutott a kettő azonosságának felismeréséhez.⁵²

Az 1961-63-as reformterv kapcsán rakta le a képzés alapelveit

Az 1958-ban írtak után nem meglepő, hogy 1960. februárban, a felsőoktatási reformot megelőzően, Kovács Máté anyagokat készített a könyvtárosok, levéltárosok, muzeológusok, népművelők képzéséről⁵³. Rá jellemző előrelátással, a III. ötéves tervidőszakra (1966–1970) előirányzott szükséglet felől közelített témájához. A könyvtárak és művelődési otthonok gyors fejlődése miatt

„a könyvtárosképzésben részesülők számát emelni, s a meglévő képzési formákat az esti oktatás bevezetésével bővíteni kell, másfelől pedig azt, hogy a népművelők egyetemi szakképzésének legalább egy tudományegyetemi szakon biztosítani kell. [...] célszerű lenne mielőbb olyan munkabizottságot létrehozni, amelynek feladata lenne a szakok reformterveinek kidolgozása [...] A felsőoktatási reform e részének körülmények közötti kidolgozása kiküszöbölné a művelődés egyes területei között a szakemberekkel való ellátottság tekintetében ma még fennálló egyenlőtlenségeket, az utólagos átképzések során (kiegészítő képzés, szaktanfolyam) felmerülő erő-, idő és anyagi veszteségeket, a nem tanári szakok fejlődésében és fejlesztésében megmutatkozó visszamaradásokat.”

Kovács Máté felismerte e szakok/szaktájak közös gondjait, egymásra utaltságát.

Öt év kísérletezés és nemzetközi tapasztalatszerzés után Kovács Máté készen állt a könyvtárosképzés reformjára. 1961-ben a Könyvtártudományi Tanszék közreadta vitanyagát 180 példányban.⁵⁴ Az első átfogó elemzésben minden kérdés napirendre került. Ebben fogalmazta meg a képzés alapelveit. Fejezetei: 1. a képzés helyzete és továbbfejlesztésének alapkövetelményei; 2. a képzés célja; 3. oktatási formák; 4. szakcsoportok; 5. általánosan kötelező tárgyak és gyakorlatok; 6. a szakképzés anyaga; 7. gyakorlati jártasságok; 8. írásbeli munkák; 9. az általános műveltségi színvonal emelése; 10. az oktatás-nevelés módszerei; 11. jegyzetek, szöveggyűjtemények, tankönyvek; 12. vizsgák; 13. a hallgatóság; 14. az oktatók-nevelők; 15. továbbképzés, specializálódás, tudományos fokozatok; 16. a reformmunkálatok menete. Mellékletekben található a nappali tagozat tanterve és óraterve; a kétszakos levelező és esti tagozaté; a kiegészítő levelező és esti tagozaté. *„Az eltelt öt esztendő oktatási és nevelési tapasztalatai és eredményei azt mutatják, [...] a legjobb keretet a jelenlegi formák és módszerek, az ötéves kétszakos, bölcsészettudományi és természettudományi kétszakos képzés adta. [...] A korszerűsítés mindenekelőtt azt jelenti [...] az eddiginél fokozottabban figyelembe kell venni a mai valóságos társadalmi szükségleteket és lehetőségeket.”* Kovács Máté szerint a képzés kereteit: a kari reformterv általános irányelvei; a könyvtárügy szakember szükségletei; a hazai és külföldi, főleg a szocialista országok eredményei és tapasztalatai határozzák meg; s azon tudományágak színvonala, fejlődése, melyek az oktatáshoz, neveléshez nélkülözhetetlenek. *„A szakképzés célkitűzéseit és kapcsolatait, az oktatás és nevelés formáit és módszereit, anyagát és eszközeit tehát csak ezek alapulvételével lehet kidolgozni és meghatározni.”*

Ekkor fogalmazta meg évtizedek múltán, az utódok által is idézett képzési célt, hosszú távon érvényes, alapvető elveket: *„e szervesen és szorosán összetartozó célkitűzés magában foglalja*

a gyakorlati életpálya ellátásához szükséges hivatástudatot, valamint elméleti és gyakorlati felkészültség követelményeit és jelzi az önművelés és az önálló tudományos kutató munka előfeltételeit is.” Rögzítette az ötéves kétszakos nappali, a hatéves kétszakos levelező, a három éves kiegészítő létező képzési formákat, és kiállításba helyezte a levelező és kiegészítő képzés esti (néhány évig élt) változatát. Ezek képesek új szakemberek kibocsátására, a már dolgozók felkészültségének megteremtésére, valamint a más diplomával dolgozók (vidékiek levelező, budapestiek esti) könyvtárszakmai ismeretei biztosítására. Itt is rögzítette, a szakképzés nemcsak a könyvtárak, hanem a dokumentációs és könyvszakmai munkahelyek szakember szükségleteit hivatott kielégíteni. Nappali tagozaton *„bármely bölcsészettudományi és természettudományi tanári szak kapcsolható”* volt a könyvtárszakhoz.

A felsőoktatási reform keretében három követelménynek kellett megfelelni: szűkíteni a történelmi ismereteket, a megtanulandó anyag mennyiségét; elmélyíteni az ismeretágak elméleti alapjait; erősíteni a gyakorlatiasságot, az élő gyakorlattal való kapcsolatot.

Ez egybevágott a könyvtáros szakma elvárásaival. Az elméleti óraszám 25-ről 26%-ra nőtt, a történelmi 20-ról 14%-ra csökkent, a gyakorlati/szemináriumoké 55-ről 60%-ra nőtt. Ez mérsékelt, semmint radikális változás. Rögzítették, a tanterv *„lehetővé teszi egyfelől a könyvtáros gyakorlati élethivatáshoz szükséges szakműveltség elsajátítását. Másfelől megnyílik a lehetőség arra is, hogy ez a szakműveltség beágyazódjék az írásos-nyomtatásos közlésmódon alapuló gyakorlat egészébe, sőt a társadalmi-politikai, gazdasági-technikai, kulturális életének egészébe is. [...] a gyakorlatiasság a korszerű szakképzésben nem járulékos kiegészítő, hanem alapvető, az oktatás-nevelés egészét meghatározó követelmény.”*

Az 1961-ben kiadott füzet nemcsak reformterv, legalább annyira nevelési program is. Kovács Máté ekkorra nemcsak képzési, de nevelési programot is kialakított. Könyvtárosokat nem-

csak képezni, nevelni is akart: széles látókörű, nagy tudású, gondolkodó értelmiséget.

A szakképzés módszertanára azért fordított különös gondot, mert „*ez idő szerint a felsőoktatás lélektani és pedagógiai kérdései világszerte meglehetősen kidolgozatlanok.*” Kovács Máté fontosnak tartotta a helyes tanulási módszerek elsajátíttatását, a folyamatos tanulásra készítést, hogy ne a vizsgaidőszakban kezdjék, hanem a félév során dolgozzák fel a hallgatók a tananyagot. Azt tartotta, a vizsgaidőszak az ismétlés, rendszerezés, megszilárdítás időszaka.

Kovács Máté súlyt helyezett az írásbeli kifejező készség fejlesztésére. Ezt szolgálták a szemináriumi dolgozatok, szakdolgozat. Ezt a naplóírás gyakorlatokról, könyvismertetések készítése. A tudományos munkamódszerek elsajátíttatását is szolgálták. Gondot fordítottak a témakijelölésre, az elkészítés figyelemmel kísérésére, az elbírálásra és annak megbeszélésére.

Az emberi tudást közvetítő kiadványok terjesztői és a könyvtárosok számára fontos volt az általános műveltség fejlesztése. Gondot fordított az olvasásra nevelésre. („*Nem lehet jó könyvtáros abból, aki maga nem olvas sokat és rendszeresen.*”) Fontosnak tartotta olvasóterv összeállítását, a hazai és külföldi szépirodalom, a társadalom- és természettudományok alapvető összefoglaló műveinek elolvasását. A könyvtárosok számára is tudjon olvasótervet készíteni. Ügyelt a múzeumok, színházak és hangversenyek látogatására (pl. tanulmányutak). Törekedett a lényegkiemelésre, az önálló gondolkodás fejlesztésére, tudományos módszerek elsajátíttatására, önképzés iránti igény felkeltésére, jegyzetelés és szerkesztés gyakorlására..

Doktori cím szerzésére már akkor lehetőség nyílt, viszont „*az akadémiai fokozatokkal kapcsolatosan jelenleg több elvi és szervezeti kérdés megoldatlan. [...] A fő nehézségek abból adódnak, hogy a bibliológia, ill. a könyvtártudomány a társadalomtudományok sorában önálló tudományként nem szerepel.*”

A továbbképzésről e tervezet úgy foglalt állást, hogy „*segítség, ha részt vesznek benne a tanszéki oktatókon kívül mindazok, akik tapasztalata-*

ikkal elősegíthetik a reformterv korszerű kialakítását. Elsősorban a gyakorló könyvtárosok, fiatalabbak és idősebbek egyaránt, továbbá az egyes könyvtári hálózatok, a főfelügyeleti és szakfelügyeleti szervek, valamint az Országos Könyvtárügyi Tanács és illetékes szakkbizottságai nyújthatnak segítséget.”

Két évvel az 1965-re tervezett határidő előtt megjelenhetett az új hivatalos tanterv.⁵⁵ Az ún. reformtantervet a 154/1963 (MK 14) MM sz. utasítás az 1963/64-es tanévben vezette be. Az 1961-es tervezethez képest voltak változások: a cél megfogalmazása bővebb, de érdemben nem más; a tantárgyak leírása koncentráltabb, szerencsésebb; az I. és II. szigorlat tantárgyai jobb csoportosításúak: a történeti tárgyak az I. szigorlathoz; a bibliográfia és könyvtártan a II. szigorlathoz rendeződött; 1961-ben szigorlati tematikát közöltek, itt tantárgyi programokat.

Kovács Máté Az egyetemi könyvtárosképzés előzetes tervezetét 1960 elején megküldte számos könyvtárnak. A hagyatékában megtalálható *Páldy Róbert* (a veszprémi Megyei Könyvtár vezetője), Csúry István (a debreceni KLTE Egyetemi Könyvtár igazgatója) és *Hencz Aurél* (a szegedi Egyetemi Könyvtár igazgatója) válasza.⁵⁶

1961. január 28-án még átmeneti terv is készült az 1961/62–1965/66. tanévekre.⁵⁷ Ez „*lényegében egységes szakmai alapképzés kialakítását kívánja meg, amelyik kellő elméleti és gyakorlati felkészítést biztosít legfontosabb könyvtártípusaink (közművelődési, iskolai, tudományos és szakkönyvtárak) leggyakoribb munkaköreinek (gyarapítás, feldolgozás, olvasószolgálat, folyóirat- és hírlaptár, kéziratár, bibliográfiai és dokumentációs munka stb.) felsőfokon való ellátására. Emellett azonban a specializálás megalapozása érdekében lehetőséget kell biztosítani egyes különleges szakismeretek (pl. gyermek és ifjúsági könyvtár, mikrofilmtár, gépi adatfeldolgozás stb.) megszerzésére is.*

[...] A tantervi anyagot [...] úgy kell összeállítani, hogy a hallgatóság széleskörű áttekintést nyerhessen az írás és olvasás-, a könyv és könyvtárkultúra egészéről, ezen belül külön is ennek társadalmi alapjairól, összefüggéseiről és kihatásairól (szociológiai-ájaról), továbbá jelenének sajátos adottságairól és továbbfejlődésének a tendenciáiról, lehetőségeiről,

előfeltételeiről, valamint fejlődéstörténetének főbb mozzanatairól, főként jelenlegi állapotának közvetlen előzményeiről. [...] A bibliológiai ismeretek egészén belül különös figyelmet kell fordítani a könyvtárkultúra, [...] továbbá a bibliográfia és dokumentáció elméleti, történeti és gyakorlati problémáinak megvilágítására, részletes és elmélyült megismertetésére.”

Találtam a hagyatékban két sajátkezű rövid írását. Az egyik *A könyvtárosképzés fő kérdései* címet kapta.

„A könyvtárosképzésnek szükségképpen annak az élethivatásnak a szükségleteit kell alapul vennie, amit a könyvtárosnak a gyakorlatban be kell töltenie. Ez így elvileg teljesen világos és magától értetődő is. Nehézséget okoz azonban, s nem is kicsit az, hogy a könyvtárak igen sokfélék, feladatkörük, állományuk összetétele, olvasóik száma, érdeklődése és színvonala, méreteik stb. igen különböző. Ráadásul a nagyobb könyvtárakban az egyes munkakörök is sok tekintetben eltérnek egymástól, így követelményeik is eltérőek. Szóval a képzés nem lehet olyan egységes, mint pl. a matematika, fizika, magyar vagy történelem tanárok képzése. Fontos volna, hogy az egyetemi könyvtárosképzésen belül ezek a különböző igények valamelyest érvényre jussanak. Úgy azonban, hogy az egységes alapképzés csorbát ne szenvedjen. E kettős követelményt csak úgy lehet összhangba hozni, ha sikerül egy közös törzsanyagot kialakítani és mellette bizonyos teret kaphatnak a különleges kivételek is. Az egységes törzsanyag kialakítása már többé-kevésbé megoldottnak tekinthető. A kötelező tárgyak, szemináriumok, gyakorlatok ezt tartalmazzák. A különleges követelmények kielégítésére pedig két út kínálkozik. Az egyik a könyvtár szak mellé felvett másik szak megválasztása (pl. irodalom, mat. fiz. tört. stb.). A másik bizonyos speciális kollégiumok, szemináriumok hallgatása, gyakorlatok folytatása stb. Mindkettő járható út. Esetleg még tovább is lehetne fejleszteni. Ha pl. valaki egyszakos könyvtárszakos lesz⁵⁸ és a másik szak helyett bizonyos szélesebb tudománycsoportban szerez mélyebb tájékozottságot: pl. társadalomtudományokban, irodalomban és művészetekben vagy a természettudományokban. Az ilyen könyvtáros bizonyos könyvtártípusokban, pl. közművelődési könyvtárakban jobban érvényesülhet, mint a kétszakos könyvtáros.”⁵⁹

Íme, útkeresésében eljutott az egyszakosságig. A másik 1962. május 1-i tintás autográf a hazai könyvtárosképzés ellentmondásairól szól.⁶⁰ Má-

jus végén Berlinben volt a szocialista országok könyvtárosképző intézményvezetői II. konferenciája. Ez az írás felfogható a felkészülés meditációjaként. Itt is foglalkoztatta az egyszakosság. „A bibliológiai és könyvtártudományi szakképzettség önmagában nem elegendő, viszont egy-egy másik tudományokban való szakképzettség megszerzése túl sok időt és erőt igényel, és arra a könyvtárosnak teljes mértékben nincs szüksége. A kétszakos képzés helyett talán jobb volna az egyszakos képzés, de szélesebb körű kiegészítő ismeretanyag megszerzése mellett, természettudományok, társadalomtudományok magasabb szintű áttekintése.” Foglalkoztatta a szakosítás, a könyvtáros általános műveltsége. A berlini konferenciáról beszámolva⁶¹ szűrte le, jó úton jár, törekvései egybeesnek a többi országgal.

1963. április 18-án küldték meg a Bölcsészkar Reformbizottság április 22–23-i ülése anyagát Kovács Máténak.⁶² Ez nyugtázta, „a könyvtár szakon csökkent a történeti tárgyak óraszámát és néhány új tárgyat vezettek be. (Szociológia, könyvészeti gyakorlatok stb.)”⁶³ Egy másik irat szerint a könyvtár szak magyar, történelem, angol, francia, latin, német, olasz, orosz, spanyol, matematika, fizika, kémia, biológia vagy földrajz szakokkal kapcsolható.⁶⁴

Modell-értékűen, az utókor számára is használhatóan fogalmazta meg a képzés célját és fő feladatait – csak a korabeli ideológiai jelszavakat kellett kigyomlálni.⁶⁵

„Az egyetemi könyvtárosképzés célja olyan könyvtárosok, bibliográfusok, dokumentálók, könyv- és lapkiadási és terjesztési szakemberek képzése és nevelése, akik könyvtárakban és dokumentációs intézményekben, könyv- és lapkiadásban és –terjesztésben, egyes népgazdasági szervezetekben és tudományos intézetekben felsőfokú szakképzettséget igénylő munkakörök betöltésére felkészültek; [...] művelődéspolitikánk célkitűzéseivel és szakterületük társadalmi és kulturális jelentőségével tisztában vannak, s feladataik ellátását élethivatásként vállalják és felelősséggel végzik.

Olyan szakembereket kell tehát képezni és nevelni, akik

a) feladatkörük ellátásához szilárd hivatástudattal, [...] széleskörű általános műveltséggel és a szükséges idegen nyelvismerettel rendelke-

nek, saját szakterületükön, valamint az ehhez kapcsolódó másik szakjukban a kor színvonalán álló szakműveltséggel és a kezdő szakember számára szükséges gyakorlati készségeket és jártasságot megszerezték;

- b) felkészültségüket a gyakorlatban, a társadalom [...] általános és szakműveltségének kiszélesítésében és elmélyítésében, a termelési kultúra és más fontos gyakorlati tevékenységek, valamint a tudományos kutatás támogatásában tudatosan és eredményesen alkalmazni tudják, s a gyakorlat jelenségeinek és folyamatainak módszeres elemzésére és szükséges elméleti általánosítások levonására kellő alapot szereztek;
- c) a feladatkörüket érintő szakirodalom folyamatos figyelemmel kísérésére és ennek segítségével további önművelésre képesek;
- d) végül közülük a legkiválóbbak szakterületükön önálló szaktudományi kutatásra is felkészültek.

E célkitűzések és követelmények megvalósítása érdekében a következő fő feladatokat kell megoldani:

- a) a szaktárgyi ismeretanyag feldolgozásában [...] fel kell tárni az írás és olvasás, a könyvkiadás és könyvtárügy, a bibliográfia és dokumentáció, valamint a társadalom haladó törekvéseinek az összefüggéseit. [Ide Kovács Máté ceruzás kérdőjelet tett.]
- b) A szakképzés középpontjába az élő gyakorlat megismerését és magas szintű elméleti elemzését kell állítani [...] A szorosan vett szakterület gyakorlatát és ismeretanyagát mindig fejlődésükben és összefüggéseikben kell vizsgálni. Az egyes lényeges alap- és kiegészítő ismeretanyagokat önálló tárgyként vagy valamely tárgy részeként tervszerűen fel kell dolgozni (filozófia, [...]szociológia, pszichológia, pedagógia, népművelési ismeretek stb.).
- c) A történeti tárgyak feldolgozásában (írás-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténet stb.) különös gondot kell fordítani az írás és olvasás, az írásmű, kiadvány és könyvtár, továbbá a katalógizálás és osztályozás, valamint a bibliográfia és dokumentáció formáinak alakulására [...A hozzánk közelebbi múlt] írás és olvasás, könyv- és könyvtárkultúráját részletesebben, a rabszolgatartó rendszerét és a feudalizmusát pedig összevontan kell ismertetni. Minden kor-

ban az írásbeliség egyetemes fejlődéséből kell kiindulni és a hazai fejlődést ennek keretében és ehhez viszonyítva kell bemutatni és értékelni;

- d) A gyakorlati készségek és jártasságok megszerzését az egyetemi szemináriumokkal és gyakorlatokkal, a fővárosi és vidéki intézmények helyszíni tanulmányozásával, valamint könyvtári gyakorlatok keretében kell biztosítani. A szemináriumokon el kell érni azt is, hogy a hallgatók a tudományos kutatás korszerű módszereit és technikáját is elsajátítsák és írásbeli kifejező-készségüket is továbbfejlesszék. Gépírásból a könyvtári munka ellátásához szükséges gyakorlatot kell szerezni;
- e) A hallgatók általános műveltségének a bővítését és elmélyítését az életpálya sajátos követelményeinek megfelelően elsősorban a könyvészeti gyakorlatok keretében, továbbá alkalmas olvasási program (olvasótervek)⁶⁶ összeállításával, valamint a különféle művelődési intézmények és alkalmak (könyvtárak, levéltárak, művelődési otthonok, múzeumok, kiállítások, színház- és filmelőadások, hangversenyek stb.) tervszerű tanulmányozásával kell elősegíteni. A szükséges idegen nyelvismeretek megszerzése érdekében pedig az orosz és egy nyugati világnyelv előírt mértékű elsajátításán túl a latin nyelv alapjainak ismeretét is meg kell kívánni.
- f) A képzés rendszerét úgy kell alakítani, hogy a hallgatók - szükséges számban és érdeklődési körüknek megfelelően – egyes jelentős részterületeken [...] a szükséghez mérten szervezett speciális kollégiumok, szemináriumok és gyakorlatok elvégzésével és a tárgykörből vett szakdolgozati témák kidolgozásával különleges szakismereteket is szerezhessenek, s ezzel az egyes gyakorlati munkakörökre [...] az átlagos követelményeket meghaladó mértékben is felkészülhessenek.”

Ez a program nemcsak az 1956 előttihez képest más, hanem eredménye az 1956–61 között kikísérletezettnek. Egyenes folytatása a bibliológiai koncepciónak, az MM és a KMK által képviselt elveknek. Eltért a Magyar Könyvszemle körének felfogásától. Érvényesíteni sikerült az előző tervezetek lényeges pontjait. Ezt igazolja az elkészült óra- és vizsgatervi háló.⁶⁷ A hagyományos könyvtári szaktárgyak mellett volt egy féléves Bibliológiai ismeretek, Olvasó- és olva-

sásismeret mellett volt A szociológia elmélete és gyakorlata 2 félévben⁶⁸, a nagy óraszámú bibliográfián belül volt dokumentációs ismeretek. A szigorlatok és az államvizsga tárgyai mellett nemcsak azt sikerült elérni, hogy a II. és III. évfolyam után egy-egy hónapos, az V. évfolyamon három hónapos gyakorlatra kerüljön sor, de bekerült az I–IV. évben évenként 4–4 napos vidéki tanulmányút, évenként 5-ször fővárosi intézménylátogatás is.

Egy cím nélküli, keltezetlen 23 gépelt lapnyi írás vélhetően a reform tapasztalatait összegezte.⁶⁹ Következtetése pozitív. „*A tanterv és program szerkezetében, tartalmában, arányában eleget tesz a könyvtáros hivatás korszerű követelményeinek. [...] Ha a továbbiakban sikerül a választható szakok körét bővíteni és arányait a tényleges szükségletekhez igazítani, a specializálódást kiépíteni [...] az idegen nyelvek ismeretét elmélyíteni, a gyakorlati felkészültséget fokozni, akkor az egyetemi könyvtárosképzés mai formájában előreláthatóan minden korábbi megoldásnál jobban betöltheti a feladatát.*” Volt két megjegyzése. A szakkönyvtáros képzés, különösen a dokumentálók képzése világszerte probléma. Az első tanfolyamot 1963. február – 1964. március között, a másodikat 1965. február – 1966. március között tartották. „*A két tanfolyam tanulságai és az ennek alapján kialakult közvélemény szerint mérlegelni kellene annak lehetőségét, hogy ezt a szakképzést ilyen specializált formájában külön tagozatként – esetleg kétéves formában – az egyetemi könyvtárosképzés keretébe kellene beilleszteni.*” A másik: „*Gondolni kellene arra is, hogy az 5 évnél régebben diplomát szerzettek, azóta vezető munkakörbe kerültek, valamely témakör kutatásával foglalkoznak – a szaktanfolyamok témakörét főbb munkafolyamatok, vagy egyes könyvtárfajták szerint kellene feldolgozni.*”

Másként gondolkodott a továbbképzésről is

Kovács Máté a könyvtárosságot más, társadalmilag fontos értelmiségi szakmákkal (mérnök, orvos, pedagógus stb.) egyenrangúként igyekezett elfogadtatni. Ezeket tekintette példának képzésünk megítélésénél. Ezt képviselte a továbbképzés terén is. Továbbképzést már az 1950-es évek közepétől szerveztek könyvtárosok számára, sokszor képzetleneknek is. Többször tárgyaltak róla különböző fórumokon (minisztériumi értekezletek, OKDT stb.) Az OKDT 1964. márciusi értekezletén is ez volt napirenden. Kovács Máté elégedetlen volt az ott történetekkel, egy hét múlva, 1964. április 7-i keltezéssel komplett továbbképzési programot vetett papírra, az egész kérdést más alapokra helyezte.⁷⁰

„*A továbbképzés eddigi gyakorlata többé-kevésbé spontán, meglehetősen egyenetlenül alakult ki. Két legfőbb hibája, hogy nem fejlődött egységes rendszerré, s hiányoznak a továbbképzés legmagasabb fokú központi formái. A továbbképzés eddigi táji, hálózati, intézményi formái hasznosak voltak és továbbra is szükségesek. De nem halasztható tovább a központi továbbképzési formák gyors kifejlesztése. A továbbképzés korszerű rendszere is csak központi (országos) és helyi (táji, hálózati, intézményi) formák együttesével, ezek tervszerű és arányos egymásra épülésével alakítható ki. A központi formákat célszerű lenne 2–3 évre, a helyi formákat pedig 1–1 évre tervezni.*” Ezután részletes programot kínált az 1964/65. és 1965/66. évre. A szűkebbeket A/ közművelődési, B/ tudományos és szakkönyvtárak és C/ bármely könyvtártípus dolgozói számára. Majd azokat témákat taglalta, melyeket a KMK és az OKDT Képzési és Továbbképzési szakbizottsága előadói- és témajegyzékkel, programvéleményezéssel, egyes témák központi kidolgozásával, a szakirodalom könyvtárközi kölcsönzésével segítene.

„*A továbbképzésben résztvevők egyes csoportjait általában munkaköri szükségletek szerint kell kialakítani. Lehetőleg úgy, hogy a továbbképzés*

valamelyik formájában minden fő- és mellékfoglalkozású, valamint tiszteletdíjas könyvtáros szervezetten részt vegyen.” (Időkedvezményt és költségterítést kellene biztosítani az érdeklődési körök felkeltette további továbbképzésben való részvételhez is.) A tervet megtoldotta azzal, hogy „egyidejűleg elő kellene készíteni a továbbképzés tartós rendszerének a kialakítását. Kívánatos volna, hogy a könyvtárosok továbbképzésének a rendszere más szakmákhoz hasonlóan (mérnököké, orvosoké, pedagógusoké stb.) kiépüljön és az eredményes működéshez szükséges jogi, szervezeti, anyagi és személyi feltételek mielőbb biztosíthatók legyenek. Végül ki kell dolgozni a továbbképzés és szakképzés legmagasabb formájának összekapcsolásával a szakképzett könyvtárosok (bibliográfusok, dokumentálók) további intézményes specializálódását is. Ez a forma felsőfokon részben az ELTE dokumentációs és más szaktanfolyamainak továbbfejlesztésével, részben pedig más hasonló formák szervezésével volna megoldható.”

Íme, a rendszerben gondolkodó Kovács Máté a képzés-továbbképzés egymásra épülő programját sürgette. Ez ismét ütközési pontot képezhetett azokkal, akik a könyvtártudományt segédtudománynak, a könyvtárost értelmiség s nem értelmiségi (ki)szolgálójának tartották.

Mégsem voltak nyugalmasak a '60-as évek?

A békés, csendesnek tartott/hitt hatvanas évek első kétharmadában is akadtak gondok. 1964. december 17-én kari tanácsülés tárgyalta a dékánhelyettes létszámcsökkentő anyagát. „A könyvtár és a népművelés szak jelenlegi állapotában ugyancsak túlméretezett. Társadalmilag nem látszik indokoltnak, hogy különösen az alsóbb fokú könyvtárakban és népművelési intézményekben egyetemi végzettségű szakemberek dolgozzanak. [A népművelés szakot polihisztoroké nevezte. TGY] Mint másik megoldás kínálkozik az a lehetőség, hogy a könyvtár

és népművelés szak káderek szükségletének biztosítására felsőfokú intézményt hozzanak létre, [Talán az éppen megindult tanítóképzős képzésre gondolt?!] s e területen szükséges káderek igényt az az intézmény biztosítsa. (A könyvtáros képzés kisebb létszámmal, főleg a tudományos utánpótlást képviselné csak az egyetemen.)”⁷¹ Kovács Máté a margón megkérdőjelezte, a tudományos utánpótlást szaggatottan aláhúzta. A margóra azt írta és valószínűleg el is mondta: „Drágább és rosszabb lenne. Szak egyedül [itt], másutt nincs, mint nálunk.” A lap alján pedig hivatkozott a 148/1962. (MK 15.) MM. sz. utasítás felsőfokú (egyetemi) szakképesítést kívánó munkaköreire: „szükséglet felmérése nappali 40, levelező 40, kieg. 15–20. Eddigi elhelyezkedés. Sőt újabb képzendők. Évi létszámpótlás kb. 100 fő.” Később 4 lapnyi tintával írt vázlatot fűzött a kérdéshez.⁷² „A tervezet egy régen meghaladott gyakorlatot próbál újból visszaállítani. [...] A vidéki megyei, járási, városi könyvtárakba éppen úgy kell egyetemet végzett könyvtáros, mint az országos nagy könyvtárakban. [...] de ide is, oda is kell könyvtártechnikus is. [...] Középiskolai tanár vidéken még községekben is. Felsőfokú szakember a könyvtárban és művelődési otthonban nem. Ez súlyos ellentmondás.” Majd 3 lapon a népművelőképzést védte. Talán mert az 1960-as évek közepén a múzeológus-könyvtáros-népművelő tanszékcsoport vezetője is volt.⁷³

1967-ben a könyvtárszakot (is) C-szakká minősítették

Több jel utal arra, hogy az 1967-ben bekövetkezett változásoknak voltak előzményei.

1966. október 17-én Kovács Máté levelet írt Kahulits [László, MM főosztályvezetőnek],⁷⁴ s elpanaszolta, hogy „egy idő óta egymásnak ellentmondó vélekedések szállingóznak a könyvtárosok és népművelők szakképzéséről. Az utóbbi hónapokban ez ugyan mintha szűnőben lenne, mégis célszerű volna, ha az illetékes párt és ál-

lami szervek a kérdéseket megvizsgálják és a két szak oktatását nyugvó pontra juttatják. Úgy tudom, nemsokára sor kerül majd ilyen felső-szintű megbeszélésre. A problémák tisztázásának elősegítése céljából munkatársaimmal részletes referátumot állítottam össze mindkét szak hazai és külföldi helyzetéről, előzményeiről és fejlődési tendenciáiról. Szíves tájékoztatásodra ezek egy-egy példányát mellékelten ide csatolom. [...] Alkalmadtán személyesen is szívesen felkeresnélek a megbeszélések előtt, hogy még néhány részletről szóban is tájékoztathassalak.” Sem a mellékletek és az esetleges válasz sem található a hagyatékban.⁷⁵

A malomkerekek tovább öröltek: 1966. november 4-én a BTK dékánja beterjesztette⁷⁶ a szakok csoportokba sorolását. Ebben C-szakként szerepelt a könyvtár, levéltár, népművelés, tudományos szocializmus stb. A tervezetet az MM Tudományegyetemi Főosztálya készítette, a dékán ezt vitte kari tanács elé. Kovács Máté így reagált az előterjesztésre:⁷⁷

„a tervezettel kapcsolatban több érdembeli: elvi és módszerbeli észrevételt kell tenni, mert szemléletében, szerkezetében ellentétben áll a megvalósítás alatt álló művelődéspolitikai célkitűzéssel, s fennforog az a veszély, hogy könyvtárpolitikánkat és népműveléspolitikánkat egyik legérzékenyebb pontján, a szakemberképzés területén megzavarja, sőt meghiúsítja.

1. Mindenekelőtt elsősorban a módszereket illetően a következőket kell megállapítani:

a) Az Egyetemi Főosztály ezt a tervezetet a minisztérium érdekelt főosztályával nem tárgyalta meg, [...] annak ellenére, hogy pl. a Közművelődési Főosztállyal korábban megállapodás jött létre, hogy a könyvtárosok és népművelők egyetemi szakképzésével kapcsolatos problémák kölcsönös megbeszélésre és együttes tisztázására sor kerül.

b) A tervezet előkészítése nem tekinthető megalapozottnak. Sehol sincs nyoma annak, még az utolsó formájában sem, hogy az előkészítés során alapos elemző felmérést készítettek volna a hazai helyzetről és külföldi viszonyokról, holott ilyen alapvető művelődéspolitikai döntést a hazai és külföldi állapotok, eredmények és tendenciák beható ismerete és figyelembe

vétele nélkül nem lehet és nem is szabad hozni. Éppen ezért nyomatékosan hiányolni kell, hogy a tervezetet semmilyen indoklás nem kíséri.

c) Nem lehet helyeselni, hogy ez a meg nem beszélt tervezet a Budapesti Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kari tanácsa elé került, holott az semmiképpen nem tekinthető a Minisztérium álláspontjának, de azért sem, mert a kar csak ezután kezdi meg a reformterv és a megvalósításával kapcsolatos tapasztalatok értékelését, az eredmények, hiányosságok és feladatok összegzése csak a jövő év első felében várható, így a kari tanács nem tudhatta érdemben megtárgyalni a felvetett problémakört.

d) Meg kell még jegyeznünk, hogy mind a könyvtáros, mind a népművelő képzésről az egyetemi Könyvtártudományi tanszék közreműködésével részletes elemző tanulmány készült, amely feldolgozza a hazai szükségletek alakulását, a hazai és külföldi szakképzés előzményeit, mai helyzetét és kiemeli a tisztázásra váró problémákat. Ezek a tanulmányok, amelyeket az összes illetékes tényezők, így az egyetemi főosztály is, megkaptak, alapot adnak arra, hogy a könyvtáros és népművelő képzés problémáit tisztázzuk, és azokat művelődéspolitikánk célkitűzéseinek megfelelően megnyugtatóan rendezzük.

e) Mindebből következik, hogy a bölcsészkarai szakok és szakcsoportok módosításáról nem lehet kellően elő nem készített, rögtönzött terv alapján dönteni. Megalapozott döntést csak a helyzet beható mérlegelésével, a külföldi viszonyok ismeretében, s az összes érdekelt tényezők bevonásával lehet hozni. Annál is inkább, mert bármilyen elsietett, megalapozatlan döntés komoly hibákat, károkat vonna maga után, s megzavarja, mint ahogy a tervezet nyilvánosságra hozatala feleslegesen már meg is zavarta mind az oktatás-nevelés, mind pedig a minisztérium tervező, irányító munkáját.

A 2. pont ezután érdemi észrevételeket tett a könyvtárosok és népművelők egyetemi szakképzésével kapcsolatosan. A 3. pontban összefoglalta a könyvtárosképzés kialakulását, változásait.

„Az eddigi tapasztalatok szerint a kétszakos ötéves nappali, a kétszakos hatéves levelező és esti, és a hároméves kiegészítő oktatási forma vált be a legjobban. Az egyszakos képzés nem bizonyult kielégítőnek,

a kétszakos képzés esetében pedig négyéves vagy rövidebb tanulmányi idő a színvonal csökkenésével járt. A most érvényben lévő reformterv is a kétszakos öt-, ill. hatéves oktatást valósítja meg. (Kivéve a kiegészítő képzést, ami természetesen egyszakos és hároméves.) Az eddigi tapasztalatok szerint a reformterv minden tagozaton bevált.” Kovács Máté nem értette, hogy az 1963-ban kiadott utasítást miért kell 3 év múltán módosítani. A 4. pont hasonlóan járt el a népművelő képzéssel: igyekezett bemutatni rövid múltját, a külföldi helyzetet, stb. Az 5. pontban a szakemberszükséglettel érvelt mindkét szak esetében.

„6. Annál váratlanabb és meglepőbb, hogy a tervezet a könyvtár szakot harmadik szakká kívánja lefokozni. Ezt azzal indokolják, hogy egyrészt a könyvtár szak ismeretanyaga nem tölti ki az egyetemi szakok számára biztosított időkeretet. [TGy: mindig ez volt az egyik ellenérv] [...] Teljesen homályban maradt, hogy milyen hazai és külföldi vizsgálgóság után jutottak erre a következtetésre. [A könyvtárosok szakképzettségét éppen az 1966. decemberi állapotnak megfelelően mérte fel a KMK.] [...] A reformtervvel kapcsolatos tapasztalatok azt mutatják, hogy a jelenlegi időkeret meglehetősen szűk. A hallgatók felkészültségének színvonala emelkedő volna, ha a szakképzés időkerete bizonyos mértékig bővíthető volna.”

„7. Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy harmadik szakként sem a könyvtár, sem a népművelő szakot a valóságban nem vagy alig lehet elvégezni. [...] A tantervi utasítás 6. pontja is csak kitűnő és jeles rendű hallgatók számára teszi lehetővé harmadik szak felvételét. [...] csak a hallgatók 2%-a vállalja harmadik szak terhét és kockázatát. [...] Mindezeket túlmenően a harmadik szakká nyilvánítás esetén külön probléma a természettudományi kari hallgatók esete, akikről még kevésbé képzelhető el a könyvtár vagy népművelés szak harmadik szakként való elvégzése. [...] Megoldhatatlannak látszik az esti és levelező oktatás.”

A 8. pont a 3. csoportba való besorolást a szakember szükséglettel cáfolta. A 9. pont mellékesen, de lehet, hogy a valódi okra hívta fel a figyelmet: a következő évi beiskolázási keretek miatt kellett a témát napirendre tűzni. Létszámot kellett csökkenteni az egyetemen?!

A 10. ponttal zárult Kovács Máté érvelése. „Összefoglalva az elmondottakat, a tervezet megvalósítá-

sa súlyos ellentmondásokat keltett a népművelés- és könyvtárpolitika fejlesztési terve és a könyvtárügy, ill. a népművelés szakember ellátottsága között. A népművelés fejlesztési irányelvei és a könyvtárügy fejlesztési irányelvei a könyvtárosok és népművelők szakképzésének megerősítését irányozzák elő, hogy a szükséges utánpótlás és új munkaerők biztosíthatók legyenek. A tervezet megvalósítása pedig éppen ellenkezőleg a könyvtáros- és népművelőképzés visszafejlesztését célozza. Sürgősen és megnyugtatóan tisztázni kell a kérdést és meg kell szüntetni ezt az ellentmondást, nehogy komoly zavarok támadjanak az népművelés és könyvtárügy előirányzott fejlődésében.”

Nem tudni, hova szánta Kovács Máté a reklamálását. Egy másik forrás szerint⁷⁸ 1966. december 15-én vagy ezt, vagy a korábban jelzett, de nem ismert, mindkét szakra vonatkozó elemzést megküldte Kirschner Béla docensnek (kari párttitkárnak?), a következő levél kíséretében:

„Egy idő óta a könyvtárszakkal, ill. a népművelő szakal kapcsolatban különféle elgondolások merültek fel. Tapasztalatom szerint ezek egy része meglehetősen megalapozatlan, mert nem támaszkodik a tényekre. Márpedig helytálló döntéseket csak a hazai és külföldi valóságos helyzet és fejlődési tendenciák ismeretében lehet hozni. Ezért a Tanszék részletes elemzést és értékelést készített mindarról, amit a könyvtárosok és népművelők szakképzésében feltétlenül figyelembe kell venni. Ezeket a feljegyzéseket szíves tájékozódás céljából mellékelten megküldöm. Örülnék, ha átfutnád őket és a kari állásfoglalás kialakításában felhasználnád a benne foglaltakat.”

Feltűnő, hogy ezekből az iratokból úgy tűnik, mintha Kovács Máté csak a két szak ellen indult támadást érzékelt volna. Holott több szakról volt, ill. lett szó, amikor 1967-ben – minden erőfeszítés ellenére!⁷⁹ – a szakokat A – B – és C – csoportba sorolták, s eszerint lettek 5-4-3 éves képzésbe besorolva. Bárhonnan eredt és bármi volt a kiváltó oka, az kétségtelen, hogy a minisztériumon belüli egyeztetés sem működött, a felsőoktatási és a népművelési politika ellentmondásba került egymással.⁸⁰ C-szakok közé sorolták az ukrán, finnugor, eszperantó, könyvtár, levéltár, népművelés, tudományos szocializmus, történeti muzeológia szakokat. (A néprajz, művészettörténet, régészet a B-szakok közé

került.)⁸¹ Az utasítás szerint a C-szak kizárólag második vagy harmadik szakként választható, a C-szakot a dékán akkor engedélyezheti, ha a hallgató legalább 4 félévet lezárt, s e szakokon a képzési idő 3 év. (Vagyis ezeknek a szakoknak a felvételi joga is megszűnt.) A 15. pont megengedte (ennyi lett az erőfeszítések eredménye?!), hogy „*a természettudományi karok hallgatói közül bármely szakosok választhatnak könyvtár és népművelő szakot.*”

A hagyatékban találtam ceruzás, keltezetlen autográfot, melyet 5 példányban akart letisztáztatni, de a tisztázat nem maradt meg.⁸² Az MM Tudományegyetemi Főosztályának tervezetére reagált, ami lehetett az ügy előzménye, de nem ismert számomra. Ez az egyetemi bölcsész-kari szakokat és szakcsoportokat szabályozó 154/1963. (MK 14.) MM számú utasítás 3–8. pontjait tervezte módosítani. Határozott hangvétele figyelemre méltó.

„*Elmélyültebb vizsgálódás során nyomban kitűnik, hogy az egész tervezet ma már meghaladott oktatáspolitikai szemlélet szülötte, következményeiben át nem gondolt, ötletszerű, erősen dilettáns jellegű munka, amit több vonatkozásban is szubjektív elfogultságok terhelnek, és aminek megvalósítása mindezek egyenes következményeként elkerülhetetlenül sok nehézséget és zavart idézne elő. Éppen ezért nyíltan és hangsúlyozottan rá kell mutatni a hibáira, nehogy a tervezet elfogadásával károsodás érje a bölcsész-kari szakemberképzést.*” Ebben is a szakember-szükséglettel érvelt, a könyvtáros és népművelő képzés védelmére kelt.

Küzdelem az 1967-es visszavetés megszűntetéséért

Az 1949-es szintre visszavetett helyzetbe Kovács Máté nem nyugodott bele, a maga módján harcolt a kisebb rosszért (B-szak), majd azután az 1967 előtti helyzet visszaállításáért.

A talált dokumentumok közül az első 1968. január 12-én kelt.⁸³ „*A tényekről és problémákról a tanszék részletes referátumokat készített a múlt évben és ezeket mérlegelés céljából az*

illetékesekhez eljuttatta. [...] Sajnálatosképpen az előterjesztések megbeszélésére nem került sor.” Fáradhatatlanul próbálkozott. Higgadt, tárgyilagos érvelésének nagyobb része korábról ismert. A C-szak hátrányait sorolta: a hallgatói jelentkezés, pályaválasztás nehézségeit, hogy összezsugorodott a tanterv, az „átszakosodás” a szak elnéptelenedéséhez vezethet, a képzés minőségének a rovására megy, a szakmát gátolja a szakember-hiány. Érvelt azzal, hogy a végzeteknek soha nem jelentett gondot az elhelyezkedés. A kompromisszumok embere leszögezte:

„*a könyvtárosképzés minőségében a legjobban és leggazdaságosabban a nappali tagozaton 5 éves két-szakos képzés keretében valósítható meg. [De] bizonyos engedményekkel 4 éven belül (B szak) is megoldható. [...] viszonylag kielégítően biztosítani lehetne a könyvtáros képzést ésszerű kompromisszumokkal 4 éves B szak keretében. 5 éves kétszakos képzéshez viszonyítva ez is az eddigi keretek szűkítésével járna, de az anyag átcsoportosításával, bizonyos didaktikai feltételek biztosításával, (jegyzetek, tankönyvek, segédkönyvek) és megállapított vizsgakövetelmények esetén az előadások óraszámának valamelyes csökkentésével még megvalósítható lenne.*”

Nappali tagozaton 20–30 hallgató, a kétéves kiegészítő tagozaton 25–30 hallgató; az irányító munkakörben dolgozóknak 2 évenként levelező vagy esti tagozatot lehetne indítani.

Három nappal később személyes hangvételű (tegező), címzett nélküli levelet fogalmazott:⁸⁴

„*Az egyetemi könyvtáros és népművelő szakok sajnálatosképpen nehéz helyzetbe kerültek. A nyíltan hangoztatott vagy burkoltan érvényesített megszüntető szándékokkal szemben ugyan megmaradtak, de a Bölcsészeti Kar új tanulmányi rendje olyan szűk keretbe szorítja őket, hogy kielégítő működésük alig látszik biztosíthatónak. Túlzás nélkül úgy tűnik, hogy előreláthatóan mindkét szak csak nehezen és súlyos ellentmondásokkal küszködve folytathatja majd munkáját.*” Ismert érveit kiegészítette: „*alapos az aggodalom, hogy összezavarodik az a rend, ami a népművelők és könyvtárosok felsőfokú és középszintű szakképzésében kialakulóban van. [...] Olyan ellentmondás ez, mintha iparunk fejlesztését a mérnökképzés fejlesztése vagy az egészségügy fejlesztését az orvosképzés fejlesztése nélkül terveznék meg. [...] szerepük van itt a könyvtáros és népművelő szakkal szemben ki-*

alakult bizonyos előítéleteknek is. [...] Csatolok még két további összeállítást a könyvtárosképzés külföldi helyzetéről és a könyvtárosok képzettségének hazai adatairól.⁸⁵ [...] Talán ezen az úton lehetne megnyugtató eredményre jutni a minisztériummal és az egyetemmel is.”

Az utolsó mondat arra utal, hogy a címzettet ennél is magasabb poszton kell keresni, ez akkor a pártközpontot jelentette. (Köpeczi Bélára gondoltam, de ő már az ELTE rektorhelyettese volt.)

A C-szak ellen érvelt egy 1968. május 3-án kelt anyagban is.⁸⁶ A könyvtár szakon végzeteknek nincsenek elhelyezkedési gondjai, vidéken az igényeket sem lehetett kielégíteni. Érvelt nemzetközi trendekkel: a könyvtáros pálya világszerte önálló hivatássá vált, sőt intézmények és munkakörök szerint differenciálódott.

1968. június 4-én végül *Girus Károly* az MM részéről arról a döntésről tájékoztatta a Könyvtáros- Népművelő Szakbizottságot, hogy mindkettő B-szak lesz.⁸⁷

A B-szak elfogadásáról Kovács Máté 1968. június 14-én értesítette *Lázár Pétert*, az OMIKK főigazgatóját.⁸⁸ Ez azt mutatja, a tanterv átszerkesztési kényszerét is felhasználta modernizálásra. 5 specializálódási lehetőséget kínált, ezen elül a dokumentációra 20X12= 240 óra juthat, s ezzel minden lényeges dokumentációs tantárgy helyet kaphat. *Lázár* 1968. július 9-i válasza⁸⁹ ezt komoly eredménynek minősítette, felajánlotta az OMIKK részvételét a tematika kialakításában. 1969. május 12-i tanszéki ülésen⁹⁰ *Szepesváry Tamás* örvendetesnek tartotta a tudományos tájékoztatás speciális kollégiumot, de hiányolta az információ gyűjtésének, tárolásának és visszakeresésének oktatását, valamint a dokumentáció nemzetközi szervezetének ismeretanyagát. Ez mutatja, a dokumentációs ismeretek oktatására, vele a képzés korszerűsítésére is komolyan figyeltek, ezek is érvként szolgáltak az 1967 előtti irány visszaállításához.

Paradoxon, hogy a magyar könyvtárügy egyik legsikeresebb időszakában, az 1960-as évek derekán, az egyetemi könyvtárosképzést (más szakokat is!) az újabb „reform” az 1949-es kez-

detekhez vetette vissza. 1967-től „C”-, majd ezt javítva, 1969-től „B”-szak lett az összes nem-tanár szak. Ez sem elégítette ki Kovács Mátét, további beadványokat-előterjesztéseket készített. Hagyatékában adalékot találtam, amelyek már az A-szak visszaállítását célozták.

1969. november 18-19-20-án több előterjesztés és levél született a könyvtár és a népművelés szakok gondjainak megoldására.⁹¹ A november 18-i (nem tudni, kinek írt) levél kifogásolta, hogy

„a felvett hallgatók létszáma évek óta sokkal kevesebb, mint amennyire szükség lenne. [...] B szakra megállapított beiskolázási feltételek e szakok esetében eredménytelennek bizonyultak, mert az átszakosodást az egyetemre felvett hallgatók közül csak kevesen vállalják, ezért a hallgatók létszáma mindkét szakon az 1968/69. és az 1969/70. tanévekben is csak töredéke (csak 10-15%-a) a tényleges szükségleteknek. [...] E máris súlyos és előreláthatóan tovább súlyosbodó ellentmondások mielőbb megszüntetésére javasolom az egyetemi népművelő szak és könyvtár szak helyzetének felülvizsgálását, a szükséges oktatási formáknak 1970/71-től megnyitását és a beiskolázandó hallgatói létszámnak a valóságos szükségleteknek megfelelő biztosítását. A helyzet rendezésére vonatkozó javaslatainkat mellékelem és kérem az elfogadott megoldásokat az 1970/71. évi egyetemi és főiskolai felvételi tájékoztatóban a megfelelő helyeken közzétenni szíveskedjék.”

A két dokumentum a felvételi tájékoztatóba javasolt szöveg.

Nem tudni, hogy a levélnek milyen foganatja volt, de hasonló célokat szolgált 1970 februárjában a kari tanács számára készült jelentés a Könyvtártudományi Tanszék és a hozzá tartozó Népművelési Tanszéki Csoport munkájáról, ami a Kar 1970. január 21-i határozata nyomán készült.⁹² A dékán által kijelölt Bizottság 1970. március 5-i ülésén megállapította, hogy a B-szakká minősítés

„a szak képzési színvonalának okvetlenül jelentős csökkenéséhez vezet, s nem lesz képes nemcsak mennyiségileg, de minőségileg sem a szakterület számára a könyvtáros utánpótlást csak részben is biztosítani. Azt, hogy a szak a programban rögzített korszerű egyetemi oktatási céloknak megfelelőhessen, csak a közvetlen felvétel teszi lehetővé.”

A bizottság a következő javaslatokat tette:

„ 1. Minthogy a B/szakkal kapcsolatos eddigi tapasztalatok kedvezőtlenek, ezért a könyvtár szak esetében javasoljuk az A/szak és vele együtt a közvetlen felvétel visszaállítását a szak minden oktatási formájában.

2. A szakterület tényleges szükségletének figyelembevételével a nappali tagozat évi létszámkeretét mindkét kart beleértve egyelőre 25-30 főben javasoljuk megállapítani, bár ez a meglévő könyvtári létszám utánpótlását is csak részben biztosítja.

3. [...] egyelőre két évenként, de legközelebb az 1970/71. tanévben együtt, javasoljuk a levelező tagozat 25-30 fővel és a kiegészítő tagozat 20-25 fővel való megindítását.”⁹³

Ezek Kovács Máté korábbi javaslatai, a döntés véleménye érvényesítését mutatja. Javasolták még a népművelő-könyvtáros szakot végzettek és a szaktanfolyami végzettségűek közül azoknak, akik felsőfokú munkakörben dolgoznak, kétszakosként való továbbtanulását, hogy két-éves rövidített levelező kiegészítő szaktagozat nyíljon az egyetemi-főiskolai képesítésű szak-könyvtári dolgozóknak, a régebben végzetek továbbképzését pedig munkálják ki és indítsák el. Úgy látszik, Kovács Máténak – többévi erőfeszítéssel – egyetemen belül sikerült elfogadtatni az eredeti állapot visszaállítását, sőt talán kicsivel többet is. Az időpont jelzi, mire a népművelési és a könyvtári konferenciákra sor került, legalábbis karon belül, már sikerült az ügyet sikerre vinni. 1970. szeptember 28-án kelt levélében⁹⁴ Maróti Andor közölte Kovács Mátéval: „, *Girus* [Károly – TGy MM] szerint már biztos, hogy a következő tanévre meglesz az önálló felvételünk és az A-szakos besorolásunk. Ki kell azonban dolgozunk hozzá a felvételi vizsga követelményeit. Ez az egyetlen feltétel, amit teljesítenünk kell, hogy az előbbieket valóra váljanak. E szerint már nem kellene kényszerítenünk az MM-t, hogy kedvező határozatot hozzon.” Őszre a minisztériumban is nyeresre állt az ügy, a következő tanévtől mindkét szakon visszaállt a régi rend. Kovács Máté 1970. november 10-én és 13-án tartott tanszéki értekezleten jelentette be a tanszék oktatóinak, hogy 1971 szeptemberétől ismét A-szak lesz a könyvtár szak, és ki kell dolgozni az 5 éves nap-

pali, levelező és kiegészítő szakok tantervét. A tervezeteket vitatták meg ekkor.⁹⁵

Az 1970. december 11-i keltezésű ceruzás autográf minden bizonnyal a tanszéki értekezlet vázlatára, mely *A szak helyzete és problémái* címet viseli.⁹⁶ Eszerint „, az A/szakká nyilvánítás előnyei: közvetlen felvétel, önálló felvételi keretszám, önálló kiválogatás a pályázók közül, a nappali tagozat mellett, levelező keretszám nélkül, 3 éves kiegészítő keretszám nélkül, 2 éves kiegészítő keretszám nélkül, 2 éves továbbtanuló tagozat kis létszám. Nehézségek, hátrányok: a nappali tagozat csak 15 fő, a másik szak vitatása (nyelv, TTK), a levelező tagozat munkaköri kötöttség nélkül. Megoldandó problémák: nagy hiányok, a nappali keretszám bővítése 25-30”

Ezután részletes instrukciókat adott tantervekhez, felvételi vizsgához, programokhoz stb. Ez a vázlat és sok hasonló mutatja, minden megbeszélésére gondosan felkészült Kovács Máté. Az imént idézettek azt is mutatják, néhány hét vagy 1-2 hónap eltéréssel is változtak egyes részletkérdések. Szerencsére a lényeg maradt.

A torzóban maradt '70-es évek új korszakot sejtettek

Kovács Máténak a könyvtárosképzésről vallott nézeteit, törekvéseit és annak szellemét legjobban írásai tükrözik. Ezek hozzáférhetők, itt nem foglalkozhatunk velük. Mindenekelőtt már jelzett, legterjedelmesebb tanulmányát⁹⁷ érdemes tanulmányozni. Ebből a képzés múltja, akkori jelene és törekvései kiolvashatók, szinte elméleti alaplámpá. Kovács Máténak 1966. VII. 22-én készen volt egy 67 gépelt lapnyi írása *A könyvtárosképzés fejlődése és problémái* címmel. Ez erősen hasonlít a Könyvtártudományi Tanulmányok 1969-es tematikus kötetében megjelent, hasonló című írására. A Kovács Máté hagyatéka dokumentumai alapján feltételezhető, hogy ez a tanulmánya, sőt a kötetben megjelent más szerzők írásai is korábbiak lehetnek, van korábbi fogalmazvány-változatuk.⁹⁸ A „Kérelem

az olvasóhoz” c. bevezetőben írta: „1. Ez a részletes összefoglalás a magyar könyvtárosképzés rendszerének egészéről igyekszik elemző helyzetképet adni. [...] 2. Ennek alapján készül az a rövidebb referátum, amely ősszel az illetékes fórumok elé kerül megtárgyalás és a szükséges döntések kialakítása céljából [...] 5. A végleges szöveget a nyáron készítjük el és az őszi hónapokban kerül több menetben megtárgyalásra.”⁹⁹ Erről többet nem tudunk.¹⁰⁰

A III. országos könyvtárügyi konferenciát készítette elő a Könyvtártudományi Tanulmányok 1969. évi képzési tematikus kötete is. A konferenciaanyag számos szerző tanulmányaira támaszkodott, melyet – Babiczky Béla és Szelle Béla egybehangzó utólagos közlése szerint – végleges formába Kovács Máté öntött.¹⁰¹ Ezt az anyagot 1970. szeptember 8-i ülésén az OKDT teljes ülése megtárgyalta.¹⁰² Mivel itt a szakma krémje a jövőt igyekezett befolyásolni, érdemes ebbe is belepillantani.

A képzés tartalmi irányának változására utal, hogy Földi Tamás rákérdezett, Kovács Máté pedig egyetértett a tanszék nevének változtatásával, mert a tájékoztató és dokumentációs munka oktatása megoldható. Szentmihályi János a Könyvtári és tudományos tájékoztatási tanszék elnevezést javasolta. Jóború Magda, Csúry István a könyvtárosság harmadik szakként való oktatást pártolta, ugyanakkor Kondor Istvánné, Arató Ferenc inkább a kétszakos képzést támogatták. Többen a tanítóképző intézeti népművelő-könyvtáros képzés ellen foglaltak állást (Sebestyén Géza: a szakpárosítás értelmetlen, Papp István: a szakpárnak megfelelő klubkönyvtárban nem dolgoznak függetlenítettek). Inkább pártolták mindketten az egyszakos képzést (a népművelő-könyvtáros szak szétválasztásával) vagy önálló intézmény létesítését (pl. Keszthelyen a Festetics kastélyban). Felmerült a tanítóképző intézetek sorsa is. Vadász Ferencné szerint a felsőfokú technikai képzés beszüntetése várható (a népművelő-könyvtáros képzés ennek számított). Bognár Tas (MM) azt mondta, a tanítóképző intézetek nem szűnnek meg, beolvadnak a tanárképző főiskolákba, a

pedagógusképző osztály továbbra is gondozni kívánja a könyvtárosképzést. A mintegy 2000-re becsült iskolai könyvtáros szükségletét egyetemről nem lehet kielégíteni, Kovács Máté szerint az iskolatípusnak megfelelő intézményben kell erről gondoskodni – az általános iskolát tanárképző főiskoláról ellátni. Sebestyén Géza második tanszék felállítását indítványozta valamelyik vidéki egyetemen, míg Havasi Zoltán szerint jó lenne valamelyik vidéki városban felsőfokú könyvtárosképzést szervezni. Előbbire két évtizedet kellett várni, utóbbi két év múlva (Szombathelyen) megvalósult. Kovács Máté zárszavában a képzés egységes rendszerbe foglalása mellett állást foglalva azt mondta, meg kell vizsgálni, mely feladatokra kell új intézményt létrehozni, s azok az intézmények alkotnak majd rendszert, melyekben azonos célért, ésszerű munkamegosztás alapján dolgoznak. Kovács Máté jelezte, a tanítóképző intézetek (a népművelő-könyvtáros képzés) kérdését másik bizottság tárgyalja meg.

A konferencia Tézisszerkesztő Bizottságának tagja volt Kovács Máté is. A tézisekben a képzési részt nyilván ő fogalmazta.¹⁰³

„Az egyetemen célszerű a könyvtárosképzést ismét az első évfolyamon kezdeni és visszaállítani az önálló felvétel jogát, fokozottabban biztosítva a természet-tudományos és nyelvi szakokkal való párosítást, akár egyetemközi képzés megvalósításával. [...] A képzés továbbfejlesztése nem oldható meg a tantervek korszerűsítése nélkül. A könyvtári és tájékoztatási gyakorlatban és elméletben végbement forradalmi változások (matematizálódás, gépesítés, szociológiai-pedagógiai-pszichológiai vonatkozások, stb.) szükségképpen jelentős teret követelnek a szakképzésben. Kívánatos más szakmákban már oklevéllel rendelkezők számára az eddiginél rugalmasabb formákat is bevezetni a könyvtárosi és tájékoztatói szakképzettség utólagos megszerzésére. [...]”

Minél előbb ki kell alakítani a szükségletekkel összhangban lévő továbbképzési rendszer koncepcióját, különös figyelemmel a specializálódásra (számítógépes technika, alkalmazott pszichológia és pedagógia, könyvtár- és olvasásszociológia, stb.)”

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1971. évi szombathelyi vándorgyűlésének a képzés lett a

témája. Ki más tarthatta volna a vitaindító előadást, mint Kovács Máté?

„Fejlődésünk mai szintjén kielégítő eredményekre csak úgy juthatunk, ha sikerül a könyvtárügy és tájékoztatásügy szakember szükségletét egészében országosan átgondolni, és ha sikerül a szakképzés olyan elvszerűen felépített rendszerét kialakítani, amelyen belül az egyes képző intézmények tervszerű munkamegosztás alapján vállalják, és kölcsönös együttműködéssel végzik a rájuk háruló szakképzési és továbbképzési feladatokat.”¹⁰⁴

Az 1970-es évtizedforduló harmadik Kovács Máté írása az egyetemtörténeti kötetben¹⁰⁵ jelent meg.

Mindezek után a Művelődésügyi Minisztérium bizottságot hozott létre a könyvtáros képzés felülvizsgálatára. Elnöke *Soós Gyula* szegedi professzor, titkára *Futala Tibor* lett. Kovács Mátét *Garamvölgyi József* miniszterhelyettes és a bizottság elnöke konzultációs lehetőségre és a munkabizottság által kidolgozott dokumentum bírálatára kérte fel.¹⁰⁶ Nem akadtam nyomára, kérték-e segítségét. A bizottság 1972 októberére jutott el a megvitatásig. Kovács Máté akkor már nem élt.

Jegyzetek

1. A könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók pályájának, képzésének és továbbképzésének alakulása, mai helyzete és fejlődésének további lehetőségei. Összeáll. Kovács Máté stb. In: Könyvtártudományi Tanulmányok 1970. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Bp. NPI, 1971. 291–331. p. Az idézet és a gondolat további részletezése a 309. lapon olvasható.
2. TÓTH Gyula: Kovács Máté. 1906–1972 = Könyvtáros, 1981. 8. sz. 489–493. p., Az 1982. szeptember 21-i debreceni konferencián beszéltem róla: Kovács Máté a pedagógus és példaadó. In: Kovács Máté emlékkönyv. Szerk. Szelle Béla. Bp. Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 39–50. p.
3. OSZK Kézirattár Fond 210
4. Kovács Máté emlékkönyv. Szerk. Szelle Béla. Bp. Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 261 p. FÜLÖP Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. In: Kovács Máté emlékkönyv. Bp. MKE, 1983. 12–13. p. FUTALA Tibor: Kovács Máté és a magyar könyvtárügy. In: Kovács Máté emlékkönyv. Bp. MKE, 1983. 32. p.
5. SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. Bp. ELTE Eötvös Kiadó, 2001. 198 p. (Ezen belül 63–105. p.) Kis változtatással Kovács Máté születésének centenáriuma alkalmából Uő: Kovács Máté, az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanszékvezető professzora (1956–1972). In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül. i. m. 63–92. p.
6. BÉNYEI Miklós: Kovács Máté életútja. In: Kovács Máté. Bp. OPKM, 2005. 7–58. p. Az idézet a 41. lapról való. BÉNYEI Miklós: Ki volt Kovács Máté? In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül. Debrecen, 2007. 59–62. p. Az idézet a 60. lapról való.
7. VARJAS Béla: Könyvtárosképzés = Magyar Könyvszemle, 1947. 1–4. sz. A szám nem jelent meg, de tördelt változata az OSZK-ban megtalálható. A Könyvtártudományi Szakkönyvtárból megkapott 13 lapos másolat sajnos, csak a 4. lapon kezdődik.
8. Beszámoló a Könyvtárosok Országos Értekezletéről = A könyvtáros, 1954. 4. sz. 1–14. p.
9. KOVÁCS Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései. In: Könyvtártudományi Tanulmányok 1969. Bp. 1970.
10. KOVÁCS Máté: A magyar könyvtárügy országos szervezeteinek időszerű kérdései. In: Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve 1953. Debrecen, 1954. 59–136. p., Uő: Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve 1954. Debrecen, 1955. 109–143. p. és klny., Uő: Egyetemi és főiskolai könyvtáraink korszerű feladatai és szervezeti kapcsolatai. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve 1955. Debrecen, 1956. 29–90. p.
11. KOVÁCS Máté: A könyvtári törvény előkészítése = A könyv, 1955. 4. sz. 150–152. p., Uő: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége = Magyar Könyvszemle, 1956. 3. sz. 181–201. p. és klny.
12. CZÖVEK Zoltán: Kovács Máté szerepe az egyetemi könyvtárosképzés létrehozásában és az 1952. évi minisztertanácsi határozatban. Bp. 2010. 15 p. (közelebbről a 2–5. lapokon írtak.) Czövek levéltári kutatásai azt igazolták, hogy az előkészítést alapvetően Varjas Béla végezte el. A könyvtárosképzés előkészítése az 1948. évi bölcsészettudományi kari reformbizottság keretében történt. A feladattal Varjast Tolnai Gábor (ekkor a VKM felsőoktatási és tudományos ügyekkel foglalkozó VI. főosztályának vezetője, egyidejűleg az OSZK főigazgatója) bízta meg. A reformbizottságba meghívottak között volt Mátrai László az Egyetemi Könyv-

- tár igazgatója és Telegdi Zsigmond egyetemi magántanár, fővárosi könyvtárnok, akit 1949 januárjában az Országos Könyvtári Központ elnökévé neveztek ki. Bóka László VKM államtitkárral együtt tagjai voltak a még működő Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének. Mátrait 1946-ban az egyesület egyik alelnökévé is választották.
13. OSZK kézirattár Kovács Máté hagyaték 210/76/10. sz. dokumentum. A hagyaték elrendezése szerint a következő, 210/76/11. sz. dokumentum már az öt évre szóló, vagyis az 1956/57. I. félévétől - 1960/61. II. félévéig tartó, tehát a mi évfolyamunk tantervét tartalmazta.
  14. KOVÁCS Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés fejlődése és továbbfejlesztése. 1958. június 18. 15 p. OSZK Kézirattár 210/78/24. sz. dokumentum. Erről nem derült ki milyen céllal és kiknek szánta, a minisztériumi reagálás azt sejteti, felterjesztés céljával (is) készülhetett. A Kovács Máté emlékkönyvben található biobibliográfia nem ismeri, közzé nem tették. Ez az általam ismert legkorábbi, részletesen végiggondolt írása az egyetemi képzésről – szokása szerint az előzmények feltárásából kiindulva fogalmazta meg elképzeléseit. Itt fogalmazhatta meg először véleményét az előzményekről, s ezt nézetet vallotta később is, beleértve az 1969-70-ben készült írásokat is. A külső körülményekben, a társadalmi–könyvtárpolitikai–oktatáspolitikai tényezőkben talált magyarázatot a történésekre.
  15. A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. 1–2. Bp. Gondolat, 1963 és 1970.
  16. KOVÁCS Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában = Magyar Könyvszemle, 1960. 3 és 4., 1961. 1. sz., ill. klny. Bp. OKT, 1961. 95 p.
  17. A könyvtári dolgozók képzése és továbbképzése. Ea: Kovács Máté és Waldapfel Eszter. = Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. július 7–8–9-én Debrecenben tartott üléséről. 24 p. OSZK Kézirattár Kovács Máté hagyaték 210/156/29. sz. dokumentum. A témára vonatkozó feljegyzés a 16–24. lapokon olvasható.
  18. Így 1958. október 10-én Léces Károly adjunktusi előléptetését javasolta Kardos László dékánnak – egyébként sikertelenül. OSZK Kézirattár 210/78/35. számon található irat azért érdekes, mert később továbbadott Lécesen.
  19. Az egyetemi könyvtárosképzés 10 éves távlati fejlesztési terve. 1958. nov. 8. 14 p.
  20. OSZK Kézirattár 210/79/1. sz. dokumentum.
  21. Több alapvetést és előterjesztést készített ebben az ügyben (is), hagyatékában igen tekintélyes anyag található, s ez irányú elkötelezettségét több írás jelzi bibliográfiájában. Lásd az OSZK-ban a Fond 210 jegyzékét és Kovács Máté szakirodalmi munkássága és a róla szóló irodalom. Bibliográfia. Összeáll. Nagyné Kiss Márta. In: Kovács Máté emlékkönyv. Bp. Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 217–261. p.
  22. 1950-ről 1951-re 6441-ről 12 229-re, majd 1954-re meghaladta a 20 ezret, majd az 1956–57-es átmeneti visszaesés után 1959-ben újra megközelítette az említett nagyságot. Még jelentősebben nőtt a példányszám, ami a terjesztés feladatait érintette. A könyvekhez hasonló ívet rajzolt az időszaki kiadványok száma. KOVÁCS Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában = Magyar Könyvszemle, 1960. 3. és 4., 1961. 1. sz., ill. különnyomat 1961. 95 p.
  23. Az írás- könyv- és könyvtárkultúra felsőfokon dolgozó szakembereinek egyetemi képzése címmel 1959. II. 14. keltezésű és a hagyaték OSZK kézirattár 210/79/8. sz. dokumentuma.
  24. OSZK 210/81/23. sz. irat.
  25. OSZK 210/81/66. sz. irat.
  26. OSZK 210/82/14. sz. irat Jegyzőkönyv a felsőoktatási reform irányelveit megvitató tanszéki értekezletről. 1961. január 18. Az értekezleten részt vett: Kovács Máté, Scher Tibor docens, Babiczky Béla, Bencze László és Kiss István adjunktus, Fodor Zoltán és Szelle Béla tanársegéd és Szentmihályi János mb. előadó.
  27. Lásd OSZK kézirattár 210/171/19. sz. dokumentum, ill. 210/168/10. sz. dokumentum
  28. Az egyetemi szakképzés távlati. 1959. II. 14. OSZK kézirattár 210/79/11. sz. dokumentum.
  29. OSZK kézirattár 210/82/49. sz. irat.
  30. A nem tanárszakok oktatása az egyetem bölcsészeti karán. 1959. II. 15. OSZK kézirattár 210/79/9. sz. dokumentum.
  31. A tudománytörténet oktatása a könyvtárosképzésben. 1959. IV. 20. OSZK kézirattár 210/79/17. sz. dokumentum.
  32. OSZK Kézirattár 210/79/22. sz. dokumentum.
  33. A gépirat indigós másolata az OSZK kézirattárban lévő hagyatékban 210/81/8. sz. iratként található meg.
  34. Ez utóbbi irat OSZK kézirattár 210/81/15. számon található.
  35. A könyvtártudomány helye, szerepe és jelentősége a társadalomtudományok számára. 1957, 60 lap kézirat. OSZK kézirattár 210/77/5. sz. dokumentum. Saját kezűleg hitelesítette és látta el datálással: 1957. III-VI. hónapokban írta. A tanterv készítése mellett és a forradalom után röviddel, tanulmánnyal próbálkozott. Később a ceruzás kéziratra tintával ráírta: „Vigyázat! Egyetlen példány.” A kézirat gondozottságát jelzi, hogy a margón szabályos korrektúrajeleket alkalmazva javított a szövegen.
  36. Olvasható KOVÁCS Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában = Magyar Könyvszemle, 1961. évi különszám és különnyomat. Bp. 1961. 34 p.

37. Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1–2. köt. Összeáll. Kovács Máté. Bp. Gondolat, 1963, 1970.
38. KOVÁCS Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában = Magyar Könyvszemle, 1960. 3. és 4., és 1961. 1. sz., ill. különnyomat Bp. OKT, 1961. 95 p.
39. Ehhez lásd Tóth Gyula: Tartozásunk Kovács Máténak (és magunknak) = Könyvtári Figyelő, 2008. 1. sz. 55-63. p. 14. sz. jegyzetét
40. Ezt bizonyítják az OSZK kéziratár 210/158/106-112. számú iratai, MTA Bizottság feliratú borítóval összefogva.
41. OSZK kéziratár 210/158/112. sz. dokumentum
42. OSZK kéziratár 210/159/12. sz. dokumentum
43. OSZK kéziratár 210/159/15. sz. dokumentum, Dokumentációs Tanács címmel
44. OSZK kéziratár 210/159/1 sz. dokumentuma az OKT stencilezett meghívója, miszerint a 2. napirendi pont: A könyvtárosképzés, továbbképzés és káderfejlesztés 5 éves tervének irányelvei c. témát tartalmazta, Budai Gyula volt az előadó. Az előterjesztés utólagos megküldését ígérték, de az nem található, a 210/159/6. számon az ülés jegyzőkönyve található. Ebből nem sok derül ki, néhány mozzanat figyelemre méltó, ezért jegyzek ki belőle.
45. OSZK kéziratár 210/160/55. sz. dokumentum
46. Más megnyilvánulásai mellett (lásd személyi bibliográfiáját, 1983.), KOVÁCS Máté: A népműveléstudomány fontosabb tudományelméleti problémái. = Népművelési Értesítő, 1964. 4. sz. 130-191. p. és klny.
47. Egyik eszmefuttatását közöltem. TÓTH Gyula: Adalékok A Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében című kötetek keletkezéséhez, Kovács Máté történeti és elméleti munkásságához. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül. Emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. Debrecen, 2007. 181-183. p.
48. KOVÁCS Máté: A bibliológia alapp problémái a szocialista társadalom viszonyai között. [Közread az] ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Bp. 1968. 39 p. Házioksz. Szakirodalmi munkásságának bibliográfiája szerint OSZK-beli hagyatékában található, de raktári megjelölés hiányában szénakazal effektusba kerül az érdeklődő.
49. KOVÁCS Máté: A könyvtárszociológia alapp problémái. In: Könyvtártudományi Tanulmányok, 1968. Bp. OKT 1970. 15–112. p.
50. Pl. KOVÁCS Máté: Közlés és közművelődés. In: Nyelv és kommunikáció. Szerk. Kovács Máté, Szecskő Tamás. 1. köt. Bp. 1969. 105–134. p.
51. A tanfolyam előadásait megjelentették A tudományos műszaki tájékoztatás. Szerk. Patek Ferenc. Bp. Felsőoktatási Jegyzetellátó Váll. Soksz., 1967. 293 p. c. kötetben. A kiadvány bevezetése szerint „Az előadássorozat tematikája úgy lett összeállítva, hogy áttekintést nyújtson a tájékoztatástudomány aktuális problémáiról. [...] a tanfolyam jellegével összeegyeztethetőnek tartottuk azt, hogy rámutassunk bizonyos vitás kérdésekre, és hogy lehetőséget nyújtsunk arra, hogy az egyes előadók különböző – ha nem is egymást kizáró – szempontokból világsítsák meg a problémákat. Ebből adódik, hogy a tanfolyami anyag részben egymást átfedő problématerületeket tárgyal, továbbá, hogy egyelőre még nyílt tudományos kérdéseket is tartalmaz.” (7. p.) Kovács Máténak a sorozatot nyitó előadása 8–26. lapokon olvasható.
52. HORVÁTH Tibor: A könyvtártudomány és információtudomány alapjai. In: Könyvtárosok kézikönyve 1. köt. Bp. Osiris, 1999. 13–80. p.
53. A nem tanári szakon bölcsészettudományi szakok) könyvtárosok, muzeológusok, levéltárosok, népművelés stb.) oktatása a felsőoktatási reform keretében. 6 lapnyi terjedelmű címzett nélküli előterjesztés. Kovács Máté hagyaték, OSZK 210/81/11. sz. alatt. Február 2-a, de február 4-e is szerepel dátumként. 210/81/20. sz. alatt egy 3 lapnyi sűrű gépelésű változat is található, 1960. február 28-i keltezéssel – meglehet ez volt az előterjesztés.
54. Az egyetemi könyvtárosképzés továbbfejlesztése. (Tervezet.) (Kiad. az) ELTE Könyvtártudományi Tanszék.) [Bp.] 1961. KMK soksz. 71 p. A kiadványon Kovács Máté neve kiadóként szerepel, de bizonyos az oktatók által készített nyersanyagokat végső formába ő öntötte, fogalmazta meg. Kovács Máté bibliográfiája, de a rá vonatkozó hivatkozások is szerzőként kezelik.
55. Az egyetemi könyvtárosképzés célja, tanterve és programja. Kiad. az ELTE-BTK Könyvtártudományi Tanszék. Bp. [1963.] 32 p. soksz.
56. Kovács Máté hagyaték, OSZK 210/81/38-40. sz. iratok
57. Az egyetemi könyvtárosképzés továbbfejlesztésének átmeneti terve az 1961662–1965/66. tanévekre. 1961. január 28. 14 gépelt lap aláírás nélkül, de Kovács Máté nevének és rangjának feltüntetésével. 210/82/11. sz. irat.
58. Az egyszakosság tőle meglepő, hiszen mindvégig a kétszakosság híve volt. Később is csak úgy vetődött föl nála, hogy ily módon lehetett volna bekapcsolni az iskolarendszerbe, egyszakos formában a szaktanfolyamokat. Viszont többször foglalkoztatta, hogy a tanárszak olyan ismereteket is nyújt, amire a könyvtárosnak nincs szüksége (pl. pedagógikumot), viszont fontosnak tartott a könyvtáros számára minél több tudományban való jártasságot, de elfogadta, amit később Szalay László transzfer elvnek nevezett. (Füleki József: A művelődési folyamatok egységéért. Interjú Szalay Lászlóval = Társadalmi Szemle, 1972. 5. sz. 87–93. p.) Erre utalt itt is. Viszont azt is látta, hogy a pedagógusképzésen kívül, a könyvtár szaknak alárendelt képzésre nincs mód.

59. OSZK kéziratár 210/82/43. sz. irat.
60. Ellentmondások a hazai egyetemi könyvtárosképzésben. 1962. május 1. 4 p. OSZK kéziratár 210/83/30. sz. dokumentum
61. KOVÁCS Máté: Szocialista könyvtárosképzés. (Az európai szocialista országok könyvtárosképző iskoláinak és egyetemi tanszékeinek II. nemzetközi konferenciája Berlinben, 1962. május 20–26. között) = Könyvtári Figyelő, 1963. 2. sz. 74–80. p.
62. Az OSZK kéziratár 210/73/157-163. sz. dokumentumok a reform tervezeteit tartalmazzák, ezt a 154/1963. (MK. 14.) MM számú utasításban tették közzé.
63. OSZK 210/73/158. sz. dokumentum
64. OSZK kéziratár 210/73/159. sz. dokumentum
65. OSZK kéziratár 210/73/161. sz. dokumentum
66. Hogy Kovács Máté mennyire komolyan vette és figyelemmel kísérte pl. az olvasótervet, mutatja az 1966-os dokumentumok között talált tintás fogalmazvány, melynek sem címe, sem aláírója nincs, csak feltételezhető, hogy esetleg Dér Mária készíthette a feljegyzést. A több lapos, nevekre is utaló írás az olvasónaplók tapasztalatairól szól, s benne ilyen megállapítások olvashatók: „A hallgatók többsége nem olvasott terv szerint.” Vagy „az olvasónaplók ritkán mutatnak határozott érdeklődést bizonyos területek iránt.” Gyakoribbak a véletlenszerűen egymás mellé válogatott könyvek. Stb.
67. A magyar tudományegyetemek bölcsészettudományi karainak tanterve. Bp. Tankönyvkiadó, 1964. 41–42. p.
68. A Bölcsészettudományi Karok programjai. 12. Könyvtár szak. Bp. Tankönyvkiadó, 1964. A 27 lapos tanterv szerint A szociológia elmélete és gyakorlata a következőket kínálta: „A marxista szociológia tárgya és helye a marxista társadalomtudományokban. A modern polgári szociológiai kutatás irányai és az empirikus polgári szociológiai kutatások elméleti alapjai. A társadalmi átrétegződés, struktúra és mobilitás problémái. A polgári csoportelmélet bírálata és a társadalmi csoportok fogalmának értelmezése. Munka-, üzem- és iparszociológiai vizsgálatok. Szociológiai vizsgálatok falvakban. A közvélemény kutatás és a szociológia. A társadalom demográfiai átrétegződésének szociológiai vizsgálata. Családszociológiai vizsgálatok. A kulturális viszonyok vizsgálata. Az esztétika és a szociológia kapcsolata. Városszociológiai vizsgálatok. Ideológiai és politikai viszonyok szociológiai vizsgálata. A társadalomellenes jelenségek szociológiai vizsgálata. A szociológia vizsgálatok módszertani sajátosságai.” OSZK kéziratár 210/86/23. sz. dokumentum.
69. OSZK kéziratár 210/89/157. sz. dokumentum. Részben, mert az anyagból az következik, hogy 3 évvel készült a reform hivatalos bevezetése után, s más körülmény is erre utal: 1966 második felére tehető kelte.
70. KOVÁCS Máté: Feljegyzés a könyvtárosok továbbképzéséről. 1964. április 7. 9 gépelt lap, indigós másolat. OSZK kéziratár 210/86/19. sz. dokumentum. Előjáróban keményen bírálta az előterjesztés készítőit, akik két év alatt sem tudták megoldani a problémát, megragadtak az utóbbi 5-6 év szükségmegoldásainál, elégtelen gyakorlatra alapozva készítettek elméletet, alaposabb felmérés nélkül adottnak vették az eddigi gyakorlatot és ahhoz alig tettek valamit.
71. SZAKÁCS Kálmán: Feljegyzés az esti- és levelező tagozat, valamint a kiegészítő szak reformjával kapcsolatos tenni-valókról. 1964. október 8. 11 p. stencil. Az idézet a 9. lapon olvasható.
72. OSZK kéziratár 210/86/68. sz. dokumentum A kérdés melékes felvetése.
73. Erre lásd pl. a 210/87/60. sz. iratot az OSZK kéziratárában: az 1965. november 17-i ülés jegyzőkönyvét.
74. OSZK kéziratár 210/89/126. sz. dokumentum.
75. Kovács Máté szakirodalmi munkásságáról készült bibliográfia (Kovács Máté emlékkönyv. Bp. 1983.) 118. tétele A könyvtárosok és dokumentálók képzése külföldön. Bp. 1968. 16 p. házi soksz. Az OKDT Képzési és Továbbképzési Szakbizottságának 1967. május 15-i ülésén elhangzott referátum készítésekor felhasználhatta.
76. Tervezet a 154/1963. (MK 14) MM sz. utasítás módosítására. OSZK kéziratár 210/89/135. sz. dokumentum.
77. Vélemény arról a tervezetről, amely a bölcsészettudományi kari szakokat és szakcsoportokat kívánja újra szabályozni. OSZK kéziratár 210/89/137. sz. dokumentum. A 14 lapos indigós másolatnak 10–11. lapja hiányzik, de egy másik példány teljes, kipótolta ezt.
78. OSZK kéziratár 210/89/143. sz. dokumentum.
79. Az OSZK kéziratár 210/89/146. sz. dokumentuma ceruzás 10 lap terjedelmű fogalmazvány, „Észrevételek a bölcsész-kari tanulmányi rend új tervezetéhez, ezen belül a könyvtáros- és népművelő képzés helyzetéhez.” címmel. Hasonló gondolatokat fogalmaz meg, de nem a tervezetet támadta, hanem adatokkal érvelt a változtatás ellen – de már a többi szak védelmében is.
80. Személyes emlékem: a zalaegerszegi Megyei Könyvtár új épületének avatásakor, 1967. március 25-én Kondor Istvánné, a Könyvtárosztály vezetője szűkebb beszélgetésen azt bizonygatta, milyen jó lesz, ha két év nyelvszak után könyvtárszakot vesznek fel a hallgatók – nem tudván, a könyvtárosnak nem arra az ismeretre van szüksége.
81. A művelődésügyi miniszter 49100/1967. évi utasítása a bölcsészettudományi karok nappali tagozatának tervéről. 29 p. stencil, keltezés és aláírás nélkül. OSZK kéziratár 210/90/3. sz. dokumentum.
82. OSZK kéziratár 210/85/122. sz. dokumentum.

83. Feljegyzés az egyetemi könyvtár szak helyzetéről és elvi problémáiról. Bp. 1968. január 12. 6 p. Kovács Máté tanszékvezető egyetemi tanár aláírással. OSZK kéziratár 210/91. 10. sz. dokumentum.
84. OSZK kéziratár 210/91/11. sz. dokumentum.
85. Ekkor már készen volt az 1966 végi felmérés összegzése.
86. Az egyetemi könyvtárosképzés tantervi kérdései. 1968. május 3. 11 p. stencil. OSZK kéziratár 210/91/41. sz.
87. Jegyzőkönyv a Könyvtáros-Népművelő Szakbizottság 1968. június 4-én tartott 2. üléséről, 5 sűrűn gépelt lap. OSZK kéziratár 210/91/48. sz. dokumentum.
88. OSZK kéziratár 210/91/50. sz. dokumentum.
89. OSZK kéziratár 210/91/51. sz. dokumentum.
90. Jegyzőkönyv a Könyvtártudományi Tanszék 1969. május 12-i jubileumi üléséről és munkaértekezletéről. OSZK kéziratár 210/92/30. sz. dokumentum.
91. OSZK kéziratár 210/92/80-81-82. sz. dokumentum.
92. Lásd a 210/94/40. sz. dokumentumot.
93. 210/94/19. sz. dokumentum 15 gépelt lapnyi terjedelmű jegyzőkönyvet Szathmáry István dékánhelyettes és Babiczky Béla jegyzőkönyvvezető írta alá. A Bizottság tagja volt Szathmáryn kívül Mócsy András egyetemi tanár, Wéber Antal docens, Nagy Sándor egyetemi tanár, Kovács Máté és Bakos István KISZ VB titkár. Számba vették a tanterveket, programokat, az oktatás eredményeit, a könyvtárak szakember-szükségletét, a szükséges tagozatokat, az egyéves szaktanfolyamot, továbbtanulást és továbbképzést. A vitában mindenki hozzászolt.
94. 210/94/40. sz. dokumentum.
95. 210/94/51. sz. dokumentum.
96. 210/94/54. sz. dokumentum.
97. KOVÁCS Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései. In: Könyvtártudományi Tanulmányok 1969. Bp. NPI, 1970. 9–130. p.
98. KOVÁCS Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései. In: Könyvtártudományi Tanulmányok 1969. Bp. 1970. 10–130. p. Mivel ebben a tematikus kötetben olvasható Csenedes Jánosnak a tanítóképző intézeti népművelő-könyvtárosképzésről szóló írása, s mivel a hagyatékban találtam Csenedestől egy levelet és 21 gépelt lapnyi írást „A középfokú könyvtárosképzés és a Debreceni Tanítóképző Intézetben folyó népművelő-könyvtáros képzés kérdései címmel (OSZK kéziratár 210/89/108-109. sz. dokumentumok – azt lehet feltételezni, hogy az említett tematikus kötetet évekkel korábban kezdték előkészíteni. Erre utal az is, hogy a 210/89/112. sz. dokumentum szerint a két tanítóképző intézettől adatokat, ill. a szaktanfolyamokra vonatkozóan pótlásokat kért és Csenedes Jánossal és dr. Kiss Gyulával (a két szakcsoportvezetővel, valamint Vadász Ferencnével (KMK) levelezett.
99. OSZK kéziratár 210/89/95. sz. dokumentum.
100. A magyar könyvtártörténet kronológia 1996–2007. (Összeáll. Gerő Gyula.) Bp. 2009. szerint 1966. október 27-én az MKE közgyűlésén Kovács Máté A könyvtáros pálya alakulása címmel tartott előadást, ill. az OKDT képzési és továbbképzési szakbizottsága 1967. május 4-én Kovács Máté előterjesztésében A könyvtárosok és dokumentálók szakképzése külföldön c. témát, valamint Csenedes János Tanítóképzők népművelő-könyvtáros szakának helyzete, problémái a középfokú könyvtárosképzés szempontjából c. előterjesztését tárgyalta. A Kovács Máté-bibliográfia úgy tudja, hogy a 16 lapnyi házi sokszorosítású anyagot május 15-én tárgyalták.
101. A könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók pályájának, képzésének és továbbképzésének alakulása, mai helyzete és fejlődésének további lehetőségei. Összeáll. Kovács Máté, Babiczky Béla, Csenedes János, Szelle Béla. In: Könyvtártudományi Tanulmányok 1970. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1971. 291–331. p.
102. A könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók pályájának, képzésének és továbbképzésének alakulása, mai helyzete és fejlődésének további lehetőségei és feltételei c. anyag előadója Kovács Máté volt. Az ülésről 20 lap terjedelmű jegyzőkönyv készült. OSZK kéziratár 210/168/14. sz. dokumentum.
103. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia tézisei. In: Könyvtártudományi Tanulmányok 1970. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1971. 53. p.
104. Magyar Könyvtárosok Egyesülete vándorgyűlés, Szombathely, 1971. Tájékoztató a könyvtárosok és dokumentálók szakképzésének helyzetéről és főbb problémáiról. Vázlat a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1971. évi vándorgyűlésének résztvevői számára. 19 p., 4 lev. Az idézet a 2. lapról való. Félő, hogy a kiadvány csak akkor került könyvtárba, ha valamelyik résztvevő erre szánta. A Berzsényi Dániel Könyvtárban elérhető.
105. Kovács Máté: Könyvtárosképzés. In: Az Eötvös Loránd tudományegyetem története 1945–1970. Főszerk. Sinkovics István. Bp. 1972. 589–602. p.
106. Az 1972. január 15-én kelt, 43.012/1972 ügyiratszámú levelet a Kovács Máté hagyaték, OSZK 210 Fondjának MM átiratok 1966–72 feliratú mappájában találtam. A bizottság január második felében alakult meg.

Béérkezett: 2012. szept. 3.